

บทที่ 1

บทนำ

1. ปัญหาและความเป็นมาของปัญหา

เด็กและเยาวชนเป็นทรัพยากรที่มีค่าของประเทศ ที่ควรได้รับการความคุ้มครองและพัฒนาให้มีคุณภาพอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 ได้เน้นการสร้างสังคมและคนที่มีคุณภาพควบคู่ไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยมีการวางแผนพัฒนาคนทุกช่วงทุกวัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเยาวชน ซึ่งถือเป็นกำลังสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2547) สอดคล้องกับกระแสพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2547 ความว่า “เด็กและเยาวชนต้องมีความรู้ การให้การศึกษาเป็นสิ่งสำคัญ อีกทั้งผู้ใหญ่ต้องส่งเสริมให้กำลังใจและกระตุ้นเตือนให้เขาเห็นคุณค่าของตนเอง พลังเยาวชนคนหนุ่มสาว เป็นพลังที่ได้เสริมสร้างกิจกรรมและเสียสละส่วนตนที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศชาติมาแล้วในอดีตจากเหตุการณ์ต่างๆ ในประวัติศาสตร์การเมืองไทย” (ทิพย์พาพร ตันติสุนทร, 2548)

อนึ่ง การพัฒนาประเทศโดยรวมได้มุ่งขยายตัวด้านเศรษฐกิจ ทำให้เกิดความไม่สมดุลของการพัฒนา ซึ่งส่งผลกระทบต่อเยาวชนเป็นอย่างมาก เนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงของกระแสโลก การแข่งขันในโลกยุคอุตสาหกรรมและทุนนิยม ส่งผลให้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับเยาวชนมีมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปัญหาที่เกิดจากการพัฒนาประเทศโดยขาดความสมดุลในทุกๆ ด้าน เช่น ด้านเศรษฐกิจและสังคม ด้านระบบการศึกษา และด้านคุณภาพชีวิตของเยาวชน เป็นต้น (ประเสริฐ อยู่สุขสำราญและคณะ, 2545)

จากผลการสำรวจสภาวะการณืเด็กและเยาวชนในประเทศปี 2547-2548 จำนวน 1 แสนคน พบว่า เยาวชนที่มีอายุระหว่าง 18-25 ปี พยายามฆ่าตัวตายและฆ่าตัวตายสำเร็จ ร้อยละ 29.73 (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2547) ซึ่งจากผลการสำรวจแสดงให้เห็นว่า เยาวชนไทยตกอยู่ภายใต้สภาวะการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เผชิญกับการแก้ไขปัญหอย่างโดดเดี่ยว ขาดความสำนึกรักในตนเอง ขาดการคิดเป็น ทำเป็น และแก้ไขปัญหเป็น (ประเสริฐ อยู่สุขสำราญและคณะ, 2545) สอดคล้องกับข้อมูลจากเอบีซีโพล ปี 2548 ซึ่งเป็นการสำรวจสถานการณ์ปัญหาเด็กและเยาวชนไทย อายุระหว่าง 12-24 ปี พบว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นมี 8 ประเด็นที่สำคัญ คือ การดื่มสุราและการสูบบุหรี่ การหนีเรียน การเสพยาเสพติด การมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร

การพนัน การใช้ความรุนแรง การติดยาเสพติดและเกมอินเทอร์เน็ต และการมีค่านิยมฟุ่มเฟือย (นฤมล บึงมูล, 2549 อ้างถึงใน กระทรวงศึกษาธิการ, 2548)

จากสภาพข้อมูลดังกล่าว จะเห็นได้ว่า วิกฤติการณ์ที่เกิดขึ้นกับเยาวชนไทยมีสาเหตุมาจากความอ่อนแอของสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนาและชุมชน และอิทธิพลของสื่อสารมวลชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สถาบันการศึกษาที่มุ่งเน้นการศึกษาแผนใหม่แยกตัวเยาวชนออกจากวิถีชีวิต มุ่งสนองความเจริญเติบโตของเศรษฐกิจในระบบทุนนิยม ความล้มเหลวของการศึกษา คือการทำลายความเป็นมนุษย์ ไม่สามารถเชื่อมโยงระหว่างกระบวนการเรียนรู้ในโรงเรียนกับวิถีชีวิตในท้องถิ่น เน้นความเป็นปัจเจกบุคคลเพื่อผลิตคนเข้าสู่ระบบการแข่งขัน ส่งผลให้เยาวชนถูกสังคมตำหนิว่าเป็นผู้สร้างปัญหาให้กับสังคมมากที่สุด เยาวชนขาดโอกาสในการแสดงความคิด ถูกปิดกั้นโอกาสต่างๆจากสังคม ขาดเวทีสาธารณะที่ให้เยาวชนพัฒนาศักยภาพของตนเอง ทำให้เยาวชนมีความรู้สึกที่ตนเองไม่มีคุณค่าและขาดความมั่นใจในตนเอง มีความเห็นแก่ตัวเพิ่มมากขึ้น และขาดทักษะในการดำรงชีวิต ทำให้เยาวชนหยุดกระบวนการเรียนรู้ซึ่งส่งผลต่อพฤติกรรมของเยาวชนในสังคมทุกวันนี้ (อุษณีย์ อนุรุทธวงศ์, 2548)

กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตและสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การตระหนักรู้ในตนเองและการเข้าใจผู้อื่น ซึ่งเป็นทักษะพื้นฐานที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับเยาวชนที่จะต้องเผชิญต่อสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้ สภาพสังคมที่มุ่งเน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจมากขึ้น แต่ขาดการส่งเสริมเยาวชนให้ตระหนักถึงคุณค่าของตนเอง มีระบบความคิดที่ชัดเจนในการดำรงชีวิต และพัฒนาให้เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพ ปัจจัยทั้งหมดจึงชักนำให้เยาวชนไทยอ่อนแอต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม (WHO, 1994: 5 อ้างถึงใน ขงยุทธ วงศ์ภิรมย์ศานติ์, 2537) ดังนั้น กระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาทักษะชีวิตและสังคมเป็นแนวทางหนึ่งที่จะทำให้เยาวชนเข้มแข็งขึ้น สามารถพัฒนาปรับปรุงตนเองให้อยู่ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา และช่วยให้เยาวชนปรับเปลี่ยนตนเองให้มีพฤติกรรมที่ดีได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทักษะการตระหนักรู้ในตนเอง ทักษะด้านความภาคภูมิใจในตนเอง และทักษะด้านการเข้าใจผู้อื่น ซึ่งสอดคล้องกับกระแสพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น อนึ่ง การพัฒนาทักษะทั้งสามด้านนี้เป็นพื้นฐานในการพัฒนาตนเองในด้านต่างๆต่อไป (วนิดา ขาวมงคล เอกแสงสร, 2546:59)

อนึ่ง ในปัจจุบันเยาวชนจำนวนไม่น้อยได้มีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มเพื่อสร้างกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตและสังคม พร้อมทั้งแสดงศักยภาพของตนเองโดยการเข้าไปมีส่วนร่วมในการดูแลทรัพยากรในท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้น โดยเน้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นภายในกลุ่ม เพื่อพัฒนาตนเองและชุมชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ส่งผลให้เยาวชนได้รับการยอมรับจากคนใน

สังคมมากยิ่งขึ้น ยกตัวอย่างเช่น “กลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์” จังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งได้สร้างกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตามประเด็นที่สนใจ เน้นการจัดเวที การถอดบทเรียน โดยมีแกนนำชุมชนมาร่วมสร้างสรรค์ ผลการเรียนรู้กลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์ได้พัฒนาตนเอง ชุมชนให้การยอมรับ มีทักษะในการทำงาน เกิดความคิดแบบองค์รวม และสำนึกรักท้องถิ่น ส่งผลให้กลุ่มเยาวชนสร้างสรรค์ได้รับรางวัล SVN AWARD ประจำปี 2545 ซึ่งเป็นรางวัลแด่องค์กรที่มีผลงานเด่นชัด เป็นประโยชน์ต่อสังคมของเครือข่ายธุรกิจเพื่อสังคมและสิ่งแวดล้อม ประเทศไทย หรือ Social Venture Network Asia (THAILAND): SVN Asia Thailand สอดคล้องกับ “กลุ่มเยาวชนเครือข่ายปกากะญอ” อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเกิดจากการรวมตัวของคนหนุ่มสาวที่มีใจอาสาสมัครทำงานเพื่อชุมชน โดยเน้นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ มีการจัดตั้ง กองบุญรักษ์ ดิน น้ำ ป่าทาเหนือ อนึ่ง กระบวนการ พัฒนาเริ่มจากการค้นหาตนเองและชุมชน การประเมินศักยภาพตนเอง การพัฒนาตนเอง และการสรุปบทเรียน ส่งผลให้กลุ่มเยาวชนปกากะญอมีศักยภาพ ความรู้ ความสามารถในการทำงานเพื่อชุมชน ตลอดจนทราบข้อจำกัดของตนเอง และได้พัฒนาจุดอ่อนและเสริมจุดแข็งให้ดีขึ้น (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2544)

ดังนั้น พื้นที่ในการวิจัย คือ ตำบลลำสินธุ์ กิ่งอำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดพัทลุง ซึ่งเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งในระดับภาคประชาชน โดยการรวมกลุ่มเพื่อก่อตั้งองค์กรภาคประชาชน ภายใต้ชื่อว่า “เครือข่ายสินธุ์แพรทอง” ก่อตั้งเมื่อปี 2544 โดยเริ่มต้นจากกลุ่มออมทรัพย์ที่มีการรวมตัวกันสะสมเงินเป็นรายเดือนของทั้ง 9 หมู่บ้านในตำบลลำสินธุ์ มีเป้าหมายเพื่อสร้างความมั่นคงแก่ชีวิตและทรัพย์สิน สร้างชุมชนเข้มแข็ง และเน้นการพึ่งพาตนเองเป็นหลัก เสริมสร้างศักยภาพของชุมชนโดยใช้วิถีแห่งคุณธรรมในการดำเนินงาน และมีระบบการจัดการที่ดีก่อให้เกิดผลงานอันเป็นประโยชน์ต่อท้องถิ่น เช่น โครงการแก้ไขปัญหาคาความยากจน โครงการโรงเรียนผู้นำ โครงการครอบครัวต้นแบบ และโครงการโรงเรียนเกษตรกร เป็นต้น (วิทยาลัยการจัดการทางสังคม ภาคใต้, 2549) นอกจากนี้ เครือข่ายสินธุ์แพรทองยังเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาชุมชนควบคู่ไปกับองค์การบริหารส่วนตำบลลำสินธุ์ พร้อมยังได้รับการสนับสนุนจากองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน เช่น วิทยาลัยการจัดการทางสังคมภาคใต้ สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดพัทลุง และสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) เป็นต้น ทั้งนี้เครือข่ายสินธุ์แพรทองร่วมกับแกนนำชุมชนทุกภาคส่วนจัดทำแผนแม่บทชุมชน (พ.ศ.2547-2550) เพื่อการผลักดันชุมชนเข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน ซึ่งแผนแม่บทดังกล่าว มีแผนงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเยาวชน ซึ่งเป็นแรงสนับสนุนที่สำคัญในการเกิดกลุ่มแกนนำเยาวชนภายในชุมชนขึ้นมาอย่างเป็นรูปธรรม (อุทัย บุญคำ (สัมภาษณ์) 22 กันยายน 2549)

ในปัจจุบัน ชุมชนลำสินธุ์มีกลุ่มแกนนำเยาวชน จำนวน 3 กลุ่ม คือ กลุ่มอนุรักษ์น้ำตกโดนแพรทอง(เฉพาะแกนนำเยาวชนหมู่ที่ 6) กลุ่มต้นกล้าลำสินธุ์(แกนนำเยาวชนทั้ง 9 หมู่บ้าน) และกลุ่มเยาวชนดังแดง(จำนวนร้อยละ 90 เป็นแกนนำเยาวชนหมู่ที่ 1) อนึ่ง กลุ่มแกนนำเยาวชนทั้ง 3 กลุ่มนี้ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน และมีกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพของตนเองบ้าง แต่เนื่องจากสภาพปัญหาของสังคม กระแสของสังคมทุนนิยม และสภาพของพื้นที่เป็นเขตชานเมือง กระแสความเป็นเมืองจึงมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของเยาวชนในด้านลบเป็นอย่างมาก เห็นได้จาก เยาวชนมีปัญหาการเสพยาเสพติด มีค่านิยมด้านการแต่งกายที่ทันสมัยและล่อแหลมต่อการล่อลวงละเมิดทางเพศ และการบริโภคแบบวัตถุนิยม ทั้งนี้ยังเกิดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ เช่น การทะเลาะวิวาท การมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร การขาดคุณธรรมและจริยธรรม และการขาดความตระหนักต่อคุณค่าของทรัพยากรในท้องถิ่น เป็นต้น (ผล ศรีละมุล (สัมภาษณ์) 23 กันยายน 2549)

จากสภาพของปัญหาที่ได้กล่าวมา ส่งผลกระทบต่อลักษณะพฤติกรรมของแกนนำเยาวชน และการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ของกลุ่มแกนนำเยาวชนทั้ง 3 กลุ่ม กล่าวคือ แกนนำเยาวชนละเลยการเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่ม ขาดความสนใจในกิจกรรมการเรียนรู้ที่จัดขึ้น การมีพฤติกรรมติดเพื่อนและการหลงใหลไปตามกระแสสังคมมากขึ้น การมีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ เช่น การพูดจาก้าวร้าว และการแต่งกายที่ไม่เหมาะสมกับโอกาสและสถานที่ เป็นต้น พฤติกรรมเหล่านี้เป็นผลมาจากการขาดสติสัมปชัญญะ ซึ่งเป็นทักษะชีวิตและสังคมในระดับพื้นฐานที่ลบลบหายไปจากแกนนำเยาวชน รวมทั้งการมีภาระหน้าที่ในการเรียนและภาระทางบ้านมากขึ้น ทำให้ไม่มีเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรม รวมทั้งผู้ปกครองไม่ไว้วางใจในตัวบุตรหลานและลักษณะกิจกรรมที่จัดขึ้นภายใต้หน่วยงานผู้สนับสนุนกลุ่มแกนนำเยาวชนทั้ง 3 กลุ่ม ทำให้การดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ขาดความต่อเนื่องและหยุดชะงัก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กลุ่มอนุรักษ์น้ำตกโดนแพรทอง (วิทยา มีทับ (สัมภาษณ์) 24 กันยายน 2549)

อนึ่ง จากการถอดบทเรียนของเครือข่ายสินธุ์แพรทอง เมื่อปลายเดือนมิถุนายน พ.ศ.2549 ที่ผ่านมา พบว่า ชุมชนต้องการพัฒนาคนรุ่นใหม่ให้ขึ้นมาสืบทอดการทำงานชุมชน เนื่องจากเล็งเห็นว่าแผนงานที่ได้จัดทำขึ้นมาจะต้องหยุดนิ่ง ถ้าไม่มีเยาวชนคนรุ่นใหม่เข้ามาสืบสานงานพัฒนาท้องถิ่นต่อไปในวันข้างหน้า แต่เนื่องด้วยกระแสของวัฒนธรรมบริโภคนิยมแพร่หลายเข้ามาในชุมชน ทำให้เยาวชนถูกมอมเมาจากสื่อวัตถุต่างๆ และแกนนำชุมชนมีข้อจำกัดในการพัฒนาเยาวชน ไม่สามารถเข้าถึงตัวเยาวชนได้ ตลอดจนขาดกระบวนการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการพัฒนาเยาวชน ส่งผลให้แผนการดำเนินงานด้านเยาวชนหยุดชะงักไปในที่สุด (อุทัย บุญญา (สัมภาษณ์) 30 มิถุนายน 2549)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้ประสานความร่วมมือไปยังองค์การบริหารส่วนตำบลลำสินธุ์และสถานีอนามัยลำสินธุ์เข้ามาเป็นภาคีร่วมกับเครือข่ายสินธุ์แพรทองในการพัฒนาแกนนำเยาวชน ซึ่งกลุ่มเป้าหมายประกอบไปด้วย แกนนำเยาวชนที่มาจากกลุ่มแกนนำเยาวชนทั้ง 3 กลุ่มดังกล่าวมาข้างต้น และเยาวชนทั่วไปที่สมัครใจเข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้และประสงค์จะพัฒนาตนเอง นอกจากนี้แกนนำชุมชนจากหน่วยงานต่างๆร่วมมือกับผู้วิจัยก่อตั้งทีมวิจัย เพื่อร่วมสนับสนุนและร่วมกระบวนการวิจัยในครั้งนี้ รวมจำนวน 8 คน ซึ่งได้แก่ ตัวแทนจากแกนนำเครือข่ายสินธุ์แพรทอง เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชนจากองค์การบริหารส่วนตำบลลำสินธุ์ และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขจากสถานีอนามัยลำสินธุ์

ทั้งนี้ กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตและสังคม ได้มุ่งเน้นการใช้กิจกรรมการเรียนรู้เป็นสื่อกลาง โดยการบูรณาการกิจกรรมการเรียนรู้ จำนวน 8 กิจกรรม ซึ่งภายหลังเกิดกิจกรรมเสริม จำนวน 4 กิจกรรม เพื่อพัฒนาทักษะทั้ง 3 ทักษะแก่กลุ่มแกนนำเยาวชน อีกทั้งชาวชุมชนและผู้ปกครองของแกนนำเยาวชน ได้ให้การสนับสนุนการดำเนินงานเป็นอย่างดี นอกจากนี้ทีมวิจัยมีความคาดหวังให้โครงการวิจัยนี้เป็นปัจจัยสนับสนุนให้แกนนำเยาวชนได้มีโอกาสพัฒนาทักษะชีวิตและสังคมในระดับพื้นฐานอย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น จึงได้สนับสนุนให้แกนนำเยาวชนมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ทุกขั้นตอน โดยมีทีมวิจัยคอยเป็นที่ปรึกษาและช่วยสนับสนุนตลอดกระบวนการวิจัย เพื่อศึกษาผลเบื้องต้นที่เกิดขึ้นจากการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ และปัจจัยที่เอื้อและเป็นอุปสรรคต่อกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าว และสามารถประยุกต์กระบวนการเรียนรู้ในครั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาแกนนำเยาวชนเป้าหมายอื่นๆในชุมชนให้สามารถเชื่อมประสานการทำงานร่วมกับแกนนำชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพในอนาคต

การวิจัยครั้งนี้มุ่งตอบคำถามในการวิจัย ดังนี้

- 1.1 การพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตและสังคมของกลุ่มแกนนำเยาวชนตำบลลำสินธุ์ ขึ้นตอนควรเป็นอย่างไร
- 1.2 ผลเบื้องต้นของการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตและสังคมของกลุ่มแกนนำเยาวชนตำบลลำสินธุ์เป็นอย่างไร
- 1.3 ปัจจัยใดบ้างที่เอื้อและเป็นอุปสรรคต่อกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มแกนนำตำบลลำสินธุ์

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 พัฒนาระบบการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตและสังคมของกลุ่มแกนนำเยาวชนตำบลลำสินธุ์
- 2.2 ศึกษาผลเบื้องต้นของการพัฒนาระบบการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตและสังคมของกลุ่มแกนนำเยาวชนตำบลลำสินธุ์
- 2.3 ศึกษาปัจจัยที่เอื้อและเป็นอุปสรรคต่อกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตและสังคมของกลุ่มแกนนำเยาวชนตำบลลำสินธุ์

3. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 3.1 แกนนำเยาวชนมีการพัฒนาตนเองในด้านความรู้ความเข้าใจ ทักษะชีวิตและพฤติกรรม และสามารถประยุกต์ทักษะชีวิตและสังคมไปใช้ในชีวิตประจำวันของแต่ละคนได้
- 3.2 เกิดแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เชิงบูรณาการเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตและสังคมของกลุ่มแกนนำเยาวชนตำบลลำสินธุ์ที่เหมาะสมกับเยาวชนและสอดคล้องกับวิถีชีวิตท้องถิ่น และสามารถนำไปใช้กับกลุ่มเป้าหมายหรือกลุ่มแกนนำเยาวชนชุมชนอื่นๆต่อไป
- 3.3 เกิดกลุ่มแกนนำเยาวชนตำบลลำสินธุ์ ซึ่งสามารถเชื่อมประสานการทำงานกับกลุ่มองค์กรชุมชนในการพัฒนาท้องถิ่นได้

4. ขอบเขตการวิจัย

- 4.1 พื้นที่ศึกษา คือ ตำบลลำสินธุ์ กิ่งอำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดพัทลุง
- 4.2 กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ เยาวชนในตำบลลำสินธุ์ มีอายุระหว่าง 12 -20 ปี จำนวน 9 หมู่บ้าน จำนวน 42 คน ได้แก่

หมู่ที่ 1 บ้านคลองหมวย	หมู่ที่ 6 บ้านโตน
หมู่ที่ 2 บ้านสวนหมาก	หมู่ที่ 7 บ้านขาม
หมู่ที่ 3 บ้านลำสินธุ์เหนือ	หมู่ที่ 8 บ้านลำสินธุ์ใต้
หมู่ที่ 4 บ้านห้วยทำฝาง	หมู่ที่ 9 บ้านโหล๊ะอม
หมู่ที่ 5 บ้านโหล๊ะไฟ	

โดยการคัดเลือกแกนนำเยาวชน จากกลุ่มเยาวชนอนุรักษ์น้ำตกโตนแพรทอง กลุ่มเยาวชนต้นกล้าลำสินธุ์ กลุ่มเยาวชนถึงแดง และเยาวชนทั่วไป (ไม่สังกัดกลุ่มใดๆ) และใช้เกณฑ์ในการคัดเลือกแกนนำเยาวชนที่มีคุณสมบัติ 10 ข้อ ได้แก่

- (1) มีอายุระหว่าง 12-20 ปี
- (2) เป็นเยาวชนในตำบลลำสินธุ์ กิ่งอำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดพัทลุง
- (3) มีสุขภาพแข็งแรง สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ
- (4) ไม่จำกัดวุฒิการศึกษา
- (5) มีใจอาสาสมัครในการทำงานเพื่อท้องถิ่นตนเองและสังคม
- (6) สามารถสละเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ได้
- (7) ได้รับความเห็นชอบจากผู้ปกครอง/โรงเรียน/ชุมชน
- (8) เป็นผู้อยู่ทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน
- (9) มีความต้องการพัฒนาตนเองและมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น
- (10) มีประสบการณ์ในการทำกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์เพื่อสังคม

ทีมวิจัยประกอบด้วย ผู้วิจัยและแกนนำชุมชน รวมทั้งหมดจำนวน 8 คน ได้แก่

(1) นายอุทัย บุญคำ	แกนนำเครือข่ายสินธุ์แพรทอง
(2) นายเฉลิม ศรีภักดี	แกนนำเครือข่ายสินธุ์แพรทองและผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 1
(3) นายพยอม ไชยณรงค์	แกนนำเครือข่ายสินธุ์แพรทองและสมาชิกอบต. ลำสินธุ์ หมู่ที่ 2
(4) นายยุทธพร ศรีภักดี	แกนนำเครือข่ายสินธุ์แพรทองและเจ้าหน้าที่ สถานีวิทยุชุมชน
(5) นายวิทยา มีทับ	เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน อบต.ลำสินธุ์
(6) นางจินดา หวานแก้ว	เจ้าหน้าที่สาธารณสุข สถานีอนามัยลำสินธุ์
(7) นายพิเชษฐ์ เจียคนิล	เจ้าหน้าที่สาธารณสุข สถานีอนามัยลำสินธุ์
(8) นางสาววิไลรัตน์ เข้มจอหอ	ผู้วิจัย

4.3 ด้านเนื้อหา

ในการวิจัยครั้งนี้ มีขอบเขตด้านเนื้อหา 3 ส่วน ดังนี้

4.3.1 การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ โดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้ที่สร้างขึ้นเป็นสื่อ ในการพัฒนาทักษะชีวิตและสังคมทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ทักษะการตระหนักรู้ในตนเอง ทักษะด้านความภาคภูมิใจในตนเอง และทักษะด้านการเข้าใจผู้อื่น โดยการประยุกต์ใช้แนวคิดจากองค์ประกอบของ ทักษะชีวิตและสังคมขององค์การอนามัยโลก (1994) เป็นหลัก พร้อมทั้งเอกสารและงานวิจัยอื่นๆที่

เกี่ยวข้อง เพื่อให้มีความสอดคล้องแผนงานพัฒนาตนเองของกลุ่มแกนนำเยาวชนและมีความเหมาะสมกับวิถีชีวิตของท้องถิ่น

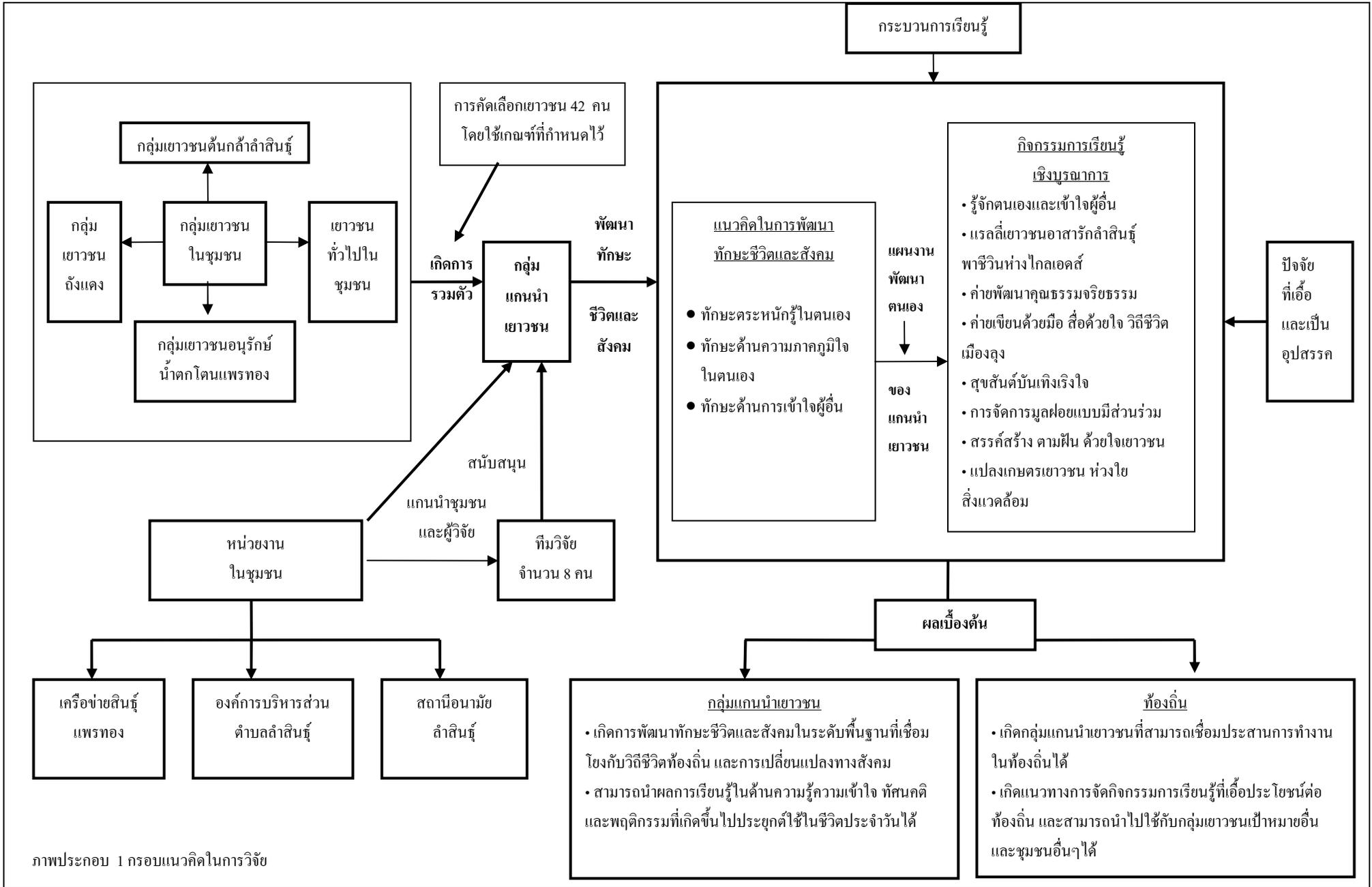
4.3.2 การศึกษาผลเบื้องต้นของการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตและสังคมของกลุ่มแกนนำเยาวชนตำบลลำสินธุ์ ทั้งในส่วนที่เกิดขึ้นกับกลุ่มแกนนำเยาวชนและชุมชนลำสินธุ์

4.3.3 การศึกษาปัจจัยที่เอื้อและเป็นอุปสรรคต่อกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตและสังคมของกลุ่มแกนนำเยาวชนตำบลลำสินธุ์

5. กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้มีกรอบแนวคิด คือ มุ่งพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ภายในระยะเวลา 6 เดือน โดยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เชิงบูรณาการ จำนวน 8 กิจกรรม เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตและสังคม จำนวน 3 ทักษะ ได้แก่ ทักษะการตระหนักรู้ในตนเอง ทักษะด้านความภาคภูมิใจในตนเอง และทักษะด้านการเข้าใจผู้อื่น โดยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแผนงานที่กำหนดไว้โดยประยุกต์ใช้แนวคิดจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้ กิจกรรมการเรียนรู้ดังกล่าว มีการพัฒนา การปรับปรุงและการแก้ไขรูปแบบกิจกรรม เพื่อให้สอดคล้องกับแผนงานพัฒนาตนเองของแกนนำเยาวชน ความต้องการของทีมวิจัย และเหมาะสมกับชุมชน ซึ่งในการจัดกระบวนการเรียนรู้ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานในชุมชน ได้แก่ เครือข่ายสินธุ์แพรทอง องค์การบริหารส่วนตำบลลำสินธุ์ และสถานีอนามัยลำสินธุ์

นอกจากนี้ การวิจัยยังมุ่งศึกษาผลเบื้องต้นจากการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ การเปลี่ยนแปลงทักษะชีวิตและสังคมทั้ง 3 ทักษะของกลุ่มแกนนำเยาวชน และประโยชน์ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นกับท้องถิ่น รวมทั้งศึกษาปัจจัยที่เอื้อและเป็นอุปสรรคต่างๆ ที่มีผลต่อกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตและสังคมของกลุ่มแกนนำเยาวชน ดังภาพประกอบที่ 1

ภาพประกอบ 1 ครอบคลุมแนวคิดในการวิจัย

6. นิยามศัพท์เฉพาะ

กระบวนการเรียนรู้ หมายถึง กิจกรรมการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์จนเกิดการเรียนรู้ การปรับเปลี่ยนทัศนคติ แนวคิดและพฤติกรรมในทางที่ดีขึ้น (รัตนา แสงบัวเพื่อน, 2543) ในงานวิจัยนี้ ได้พัฒนากระบวนการเรียนรู้ด้วยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เชิงบูรณาการ จำนวน 12 กิจกรรม โดยการเชื่อมโยงจากตนเอง ผู้อื่น และสังคม โดยการนำวิทยากรท้องถิ่นมาร่วมกระบวนการ อีกทั้งยังมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์เรียนรู้จากกลุ่มแกนนำเยาวชนภายนอกพื้นที่

ทักษะชีวิตและสังคม หมายถึง ความสามารถของบุคคลอันประกอบด้วยความรู้ความเข้าใจ ทัศนคติ และพฤติกรรมในการปรับตัวให้เข้ากับบุคคลอื่นและสภาพสังคมปัจจุบัน และการเตรียมความพร้อมเพื่อการปรับตัวในอนาคต (สมใจ ปราบพล, 2544:9) ในงานวิจัยนี้ มุ่งเน้นการพัฒนาทักษะชีวิตและสังคม จำนวน 3 ทักษะ ได้แก่ ทักษะการตระหนักรู้ในตนเอง ทักษะความภาคภูมิใจในตนเอง และทักษะการเข้าใจผู้อื่น เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมและเป็นทักษะพื้นฐานที่สำคัญในการประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตในปัจจุบันและอนาคตได้

กลุ่มแกนนำเยาวชน หมายถึง เยาวชนอายุระหว่าง 12-20 ปี ในตำบลลำสินธุ์ ที่สมัครใจเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อพัฒนาตนเองและท้องถิ่นด้วยความเสียสละ กระตือรือร้น เอื้ออาทรต่อกัน โดยไม่หวังผลตอบแทนเป็นเงินหรือผลประโยชน์อื่นใด และมีศรัทธาที่จะทำงานอาสาสมัครเพื่อสังคมด้วยความบริสุทธิ์ใจ

7. การตรวจเอกสาร

ผู้วิจัยได้นำเสนอเนื้อหาเอกสารในหัวข้อที่เกี่ยวข้อง ตามลำดับ ดังนี้

- 7.1 แนวคิดเกี่ยวกับทักษะชีวิตและสังคม
- 7.2 แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้
- 7.3 แนวคิดเกี่ยวกับกิจกรรมการเรียนรู้
- 7.4 แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม
- 7.5 แนวคิดเกี่ยวกับอาสาสมัคร
- 7.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

7.1 แนวคิดเกี่ยวกับทักษะชีวิตและสังคม

7.1.1 ความหมายของทักษะชีวิตและสังคม

การตรวจเอกสาร พบว่า มีผู้ให้ความหมายของทักษะชีวิตและสังคม ไว้ใกล้เคียงกัน ดังนี้ องค์การอนามัยโลก (WHO 1994: 1), ยงยุทธ์ วงศ์ภิรมย์ศานต์ (2537), กองสุศึกษา (2549) และศิริพรรณ สายหงษ์ (2549) ได้ให้ความหมายของทักษะชีวิตและสังคมที่สอดคล้องกัน กล่าวคือ ทักษะชีวิตและสังคม (Life and Social Skill) หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการเผชิญกับปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเตรียมพร้อมกับการปรับตัวในอนาคต ประเสริฐ ต้นสกุล (2538 : 7) กล่าวว่า ทักษะชีวิตและสังคม หมายถึงความสามารถและความชำนาญในการประเมินและวิเคราะห์สถานการณ์เพื่อตัดสินใจเลือกทางแก้ปัญหาทางพฤติกรรมและสังคมที่เกิดขึ้นในชีวิต ได้อย่างถูกต้อง

สมาใจ ลักษณะ (2529), รัชณี จรุงศิริวัฒน์ (2547) และพนม เกตุมาน (2549) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ทักษะชีวิตและสังคม หมายถึง ความสามารถในการสื่อสาร ความเข้าใจซึ่งกันและกัน การรู้จักทำงานร่วมกัน การช่วยเหลือผู้อื่น การรู้ผิดชอบชั่วดี และมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม

นอกจากนี้ รัตนา ฉายะเจริญ (มปป.) กล่าวเพิ่มเติมว่า ทักษะชีวิตและสังคม หมายถึง การทำงานด้วยการเรียนรู้ มีการวางแผนในการทำงาน รู้จักการให้ การรับ การรู้จักความรับผิดชอบ การรู้จักเคารพสิทธิของผู้อื่น มีความสำนึกต่อสังคม และการรู้จักปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและบุคคลอื่น ตลอดจนการรู้จักใช้และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

นอกจากนี้ กรมอนามัย (2539 :1) กล่าวว่า ทักษะชีวิตและสังคม หมายถึง ความสามารถเชิงสังคมจิตวิทยา อันประกอบด้วย ความรู้ เจตคติ และทักษะในการจัดการกับปัญหารอบๆตัวในสภาพสังคมปัจจุบัน สอดคล้องกับ เรืองโรจน์ สุขะวิริยะ (2549) ซึ่งกล่าวเพิ่มเติมว่า ทักษะชีวิตและสังคม หมายถึง ความสามารถในการทำสิ่งต่างๆให้เป็นจริงขึ้นมาได้ด้วยตนเอง และสามารถพึ่งพาตนเองได้

ผู้วิจัยได้นำความหมายของทักษะชีวิตและสังคมข้างต้น มาประยุกต์ใช้ในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ และการประเมินและติดตามแกนนำเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อเชื่อมโยงข้อมูลทางทฤษฎีกับผลการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของแกนนำเยาวชนที่เกิดขึ้นจริง

7.1.2 องค์ประกอบของทักษะชีวิตและสังคม

ทักษะชีวิตและสังคมมีความแตกต่างกันในแต่ละวัฒนธรรม และแบบแผนการดำเนินชีวิต เนื่องจากทักษะชีวิตและสังคมเป็นตัวเชื่อมโยงระหว่างความรู้ ทักษะ และค่านิยมเพื่อนำไปสู่ความหมายที่แท้จริง องค์การอนามัยโลก (1994) ได้กำหนดองค์ประกอบของทักษะชีวิตและสังคมไว้ 10 ประการ ดังนี้

(1) ความคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical Thinking) เป็นความสามารถในการคิดวิเคราะห์ข้อมูลต่างๆ และประเมินปัญหาหรือสถานการณ์ที่อยู่รอบตัวที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิต เช่น การคิดวิเคราะห์แยกแยะค่านิยมในกลุ่มเพื่อน หรืออิทธิพลจากสื่อต่างๆ ที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิต เป็นต้น

(2) ความคิดสร้างสรรค์ (Creative Thinking) เป็นความสามารถในการคิดที่ไม่ยึดติดอยู่ภายในกรอบ โดยความคิดสร้างสรรค์มีส่วนสำคัญในการสนับสนุนการตัดสินใจและแก้ไขปัญหาต่างๆ รวมถึงช่วยให้บุคคลนำประสบการณ์ในอดีตมาใช้ในการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม

(3) ความตระหนักรู้ตนเอง (Self Awareness) เป็นความสามารถในการค้นหา รู้จัก และเข้าใจตนเอง รู้ข้อดีข้อเสียของตนเอง และตระหนักถึงความแตกต่างของตนเองจากบุคคลอื่นๆ เช่น ความสามารถ ฐานะครอบครัว ผลการเรียน และสุขภาพ เป็นต้น ความตระหนักรู้ในตนเองจะส่งผลให้บุคคลสามารถดำรงชีวิตภายใต้แรงกดดันต่างๆ ได้อย่างปกติสุข

(4) ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น (Empathy) เป็นความสามารถในการเข้าใจความรู้สึก และเห็นอกเห็นใจบุคคลที่แตกต่างจากตนเอง ในด้านความสามารถ เพศ วัย ระดับการศึกษา ศาสนา ความเชื่อ สีผิว และอาชีพ ฯลฯ ช่วยให้ผู้สามารถยอมรับบุคคลอื่น เกิดการช่วยเหลือบุคคลที่ด้อยกว่า หรือได้รับความเดือดร้อน เช่น ผู้ด้อยโอกาส ผู้ติดยาเสพติด ผู้ติดเชื้อเอชไอวี เป็นต้น

(5) การตัดสินใจ (Decision Making) เป็นความสามารถในการรับรู้และตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องราวต่างๆ ในชีวิต รวมถึงวิเคราะห์ข้อดี ข้อเสียในแต่ละทางเลือก ซึ่งหากบุคคลมีการตัดสินใจอย่างมีประสิทธิภาพแล้ว จะส่งผลให้กระทำสิ่งต่างๆ อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับสถานการณ์นั้น

(6) การแก้ไขปัญหา (Problem Solving) เป็นความสามารถในการรับรู้ปัญหา สาเหตุของปัญหา วางแผนแก้ไขปัญหา และลงมือแก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสม นำมาซึ่งประโยชน์ต่อตนเอง โดยไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อบุคคลอื่นและสิ่งแวดล้อมรอบข้าง

(7) การสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ (Effective Communication) เป็นความสามารถในการใช้คำพูดและภาษาท่าทางเพื่อแสดงความรู้สึกนึกคิดของตนเองอย่างเหมาะสมกับ

วัฒนธรรมและสถานการณ์ต่างๆ รวมถึงเป็นความสามารถในการรับรู้ความรู้สึกนึกคิดของบุคคลอื่น เช่น การแสดงความคิดเห็น การแสดงความชื่นชม การปฏิเสธ การเจรจาต่อรอง การดักเตือน และการช่วยเหลือ เป็นต้น

(8) การสร้างสัมพันธภาพ (Interpersonal Relationship) เป็นความสามารถในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกันและกัน และสามารถรักษาและดำรงไว้ซึ่งความสัมพันธ์ที่ดี ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างปกติสุข

(9) ทักษะการจัดการกับอารมณ์ (Coping with Emotion) เป็นความสามารถในการประเมินและเข้าใจอารมณ์ของตนและผู้อื่น รู้วิธีการและสามารถเลือกวิธีการจัดการกับอารมณ์ที่เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

(10) การจัดการกับความเครียด (Coping with Stress) เป็นความสามารถในการประเมินความเครียด สาเหตุและรู้วิธีผ่อนคลาย และแนวทางในการควบคุมระดับความเครียด เพื่อให้เกิดการเบี่ยงเบนพฤติกรรมไปในทางที่ถูกต้องและเหมาะสม

กรมอนามัย (2539) ได้เสนอองค์ประกอบของทักษะชีวิตและสังคมเพิ่มเติมเพื่อให้มีความเหมาะสมกับสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทยอีก 2 องค์ประกอบ ดังนี้

(1) ความภาคภูมิใจในตนเอง (Self Esteem) เป็นความรู้สึกว่าตนเองเป็นบุคคลที่มีคุณค่าและมีความภาคภูมิใจในความสามารถด้านต่างๆของตนเอง โดยมีได้มุ่งเน้นเพียงความสนใจในเรื่องรูปร่าง หน้าตา และการเรียนเก่งเท่านั้น หากแต่มีความภาคภูมิใจในความสามารถของตนเองในด้านอื่นๆด้วย เช่น การเล่นดนตรี การเล่นกีฬา และศิลปะ เป็นต้น

(2) ความรับผิดชอบต่อสังคม (Social Responsibility) เป็นความรู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และมีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อสังคมทั้งในด้านความเจริญและความเสื่อมถอยของสังคม พร้อมทั้งจะเลือกปฏิบัติในสิ่งที่ก่อให้เกิดผลดีต่อสังคมเท่านั้น

ศาลเยาวชน และครอบครัว (2541: 43) ได้กำหนดองค์ประกอบของทักษะชีวิตและสังคมไว้ 5 องค์ประกอบ ดังนี้

(1) ทักษะในการใช้ความคิด มีวิจารณญาณในการตัดสินใจ โดยการนำข้อมูลข่าวสารมาวิเคราะห์ด้วยเหตุผล

(2) ทักษะในการหาความรู้ในวิชาชีพ รู้จักการเรียนรู้ การหาประสบการณ์ในการศึกษาวิชาชีพในอนาคต ทั้งการอ่าน คู่มือทัศน ฟังข่าวให้ทันต่อเหตุการณ์ต่างๆ

(3) ทักษะในการวิเคราะห์คน รู้นิสัยใจคอ ไม่ประมาทในการคบหาสมาคมกับบุคคลอื่น รู้จักการหยุดคิด พิจารณาหาเหตุผล วิเคราะห์พฤติกรรมเจตนาของบุคคลต่างๆโดยอาศัยฟังความรู้ ความคิดของพ่อแม่หรือบุคคลที่มีประสบการณ์ในด้านต่างๆในลักษณะของคำปรึกษา

(4) ทักษะในการวางตัวกับเพศตรงข้ามอย่างถูกต้องและเหมาะสม รู้จักหน้าที่ บทบาท ขอบเขต การวางตัว และการควบคุมอารมณ์ทางเพศของตนเองอย่างถูกต้องและเหมาะสม

(5) ทักษะการมีระเบียบวินัย วัฒนธรรมอันดีงามและมีจิตสำนึกที่ดีตลอดเวลา
เรื่องโรจน์ สุขวิริยะ (2549) ได้เสนอแนวคิดที่สอดคล้องกันว่า องค์ประกอบของทักษะชีวิตและสังคม มีด้วยกัน 3 องค์ประกอบที่สำคัญ คือ

(1) ทักษะด้านความคิด คือ การรู้จักใช้เหตุและผล รู้สาเหตุของสิ่งที่เกิดขึ้น รู้ถึงผลของการกระทำอันจะส่งผลแก่ตนเองและสังคม

(2) ทักษะด้านจิตใจ คือ การฝึกฝน ควบคุมจิตใจให้มั่นคง ประกอบด้วย คุณงามความดี เช่น ความรัก ความมีเมตตา กรุณา มีคุณธรรม และจริยธรรม เป็นต้น

(3) ทักษะด้านการกระทำ คือ การมีระเบียบวินัย เพื่อควบคุมพฤติกรรมตนเองให้เหมาะสม ไม่เบียดเบียน ไม่สร้างความเดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่น และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

ค่ายพัฒนาสุขภาพชีวิต (2549) ได้กำหนดประเภทของทักษะชีวิตและสังคมไว้ 3 ประเภท ดังนี้

(1) ความรู้ ได้แก่ การให้ความรู้ในเรื่องราวที่มีประโยชน์ ทันสมัยต่อเหตุการณ์ในปัจจุบัน โดยครอบคลุมความรู้ที่เกี่ยวข้องกับตนเอง ผู้อื่น และสิ่งแวดล้อมรอบๆตัว

(2) เจตคติ ได้แก่ การสร้างให้บุคคลเห็นความสำคัญของตนเอง การเห็นใจผู้อื่น และการให้ความช่วยเหลือผู้อื่น

(3) ทักษะ ได้แก่ เทคนิควิธีการเพื่อการดำรงชีวิตอยู่ด้วยความปลอดภัย เช่น ทักษะในการสื่อสาร การรู้จักปฏิเสธ และทักษะในการแก้ไขปัญหา เป็นต้น

สุชีรา รักษาภักดี (2549) ได้แสดงแนวคิดที่สอดคล้องกับองค์การอนามัยโลก(WHO, 1994) ว่าองค์ประกอบของทักษะชีวิตและสังคมที่บุคคลทั่วไปหรือเยาวชนจำเป็นต้องมี 9 ประการ ดังนี้

(1) การรู้จักและเข้าใจตนเอง

1) การรู้บทบาทและหน้าที่ของตนเอง

2) การเข้าใจความต้องการและความรู้สึกของตนเอง

3) การเข้าใจศักยภาพ จุดดี จุดด้อยของตนเอง

4) การรู้จักเลือกสิ่งต่างๆที่เหมาะสมกับตน

5) การรู้จักใช้ความสามารถของตนเองให้เป็นประโยชน์

6) ความภาคภูมิใจและมั่นใจตนเอง

7) การมีสติ รู้ตัว และควบคุมตนเองได้

(2) การรู้จักแสวงหาข้อมูล ความรู้

- 1) การใฝ่รู้ ใฝ่ศึกษา รับข่าวสารข้อมูลต่างๆตลอดเวลา
- 2) การรู้จักใช้เหตุผลหรือดุลยพินิจในการตัดสินใจในความน่าเชื่อถือของข้อมูล
- 3) การรู้จักนำความรู้ ข้อมูลข่าวสารไปใช้ให้ก่อประโยชน์ในทางที่ถูกต้อง

(3) การรู้จักคิด รู้จักแก้ปัญหา และรู้จักการตัดสินใจ

- 1) คิดได้คล่อง คิดได้เร็ว และมีประสิทธิภาพ
- 2) คิดได้กว้าง มีความหลากหลาย และละเอียดลึกซึ้ง
- 3) คิดได้ไกล มีวิสัยทัศน์ สร้างสรรค์ มีจินตนาการแปลกใหม่
- 4) คิดวิเคราะห์วิจารณ์ จำแนกข้อมูล และสรุปประเด็นได้
- 5) ตัดสินใจแก้ไขปัญหาอย่างรอบคอบ มีระบบ ขั้นตอน และมีข้อมูลประกอบ

(4) การสื่อสาร และการสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่น

- 1) การรู้จักแสดงออกด้วยคำพูด กิริยาท่าทาง และการกระทำที่เหมาะสมกับบุคคลและกาลเทศะ
- 2) การทำให้ผู้อื่นเข้าใจความรู้สึก และความต้องการของตนเองได้
- 3) การเข้าใจความต้องการและความรู้สึกของผู้อื่น การช่วยเหลือ และให้กำลังใจผู้อื่น
- 4) การรู้จักโน้มน้าวชักจูง การรู้จักผูกมิตร และสร้างจิตสัมพันธ์กับผู้อื่น
- 5) การรู้จักประนีประนอม ต่อรอง ขจัดข้อขัดแย้ง และการรู้จักเป็นผู้นำผู้ตามให้เหมาะสมกับกรณี

(5) การวางแผนและการจัดการ

- 1) การรู้จักวางเป้าหมาย และวางแผนชีวิตประจำวันได้
- 2) การรู้จักคิดถึงอนาคต และมีเป้าหมายชีวิตในระยะยาวได้
- 3) การรู้จักลำดับขั้นตอนการทำงาน การเตรียมตัวเพื่อทำภารกิจต่างๆ และการควบคุมตัวเองให้ปฏิบัติตามแผนที่กำหนดไว้
- 4) การรู้จักใช้เวลา และทรัพยากรต่างๆ เช่น เงินทอง ข้าวของ ให้เป็นประโยชน์คุ้มค่า

5) การรู้จักยืดหยุ่นปรับเปลี่ยน และวิธีการทำงานให้เหมาะสมกับ
สถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงได้

(6) การทำงานเป็นทีม

- 1) การรู้จักบทบาท หน้าที่ของตนเองในภารกิจที่ได้รับมอบหมาย
- 2) การมีความสามัคคี ให้ความร่วมมือแก่หมู่คณะ
- 3) การยอมรับ เข้าใจความแตกต่างของแต่ละบุคคล และให้อภัยซึ่งกัน
และกัน
- 4) มีความยุติธรรม ไม่เอาเปรียบ ไม่เห็นแก่ตัว
- 5) เคารพมติของกลุ่ม และกฎเกณฑ์ทางสังคม

(7) การปรับตัว

- 1) รู้จักสังเกต และเรียนรู้ความเปลี่ยนแปลง
- 2) รู้จักปรับความคิด และความรู้สึกเพื่อลดความเครียดเมื่อเผชิญ
สถานการณ์แปลกใหม่
- 3) รู้จักมารยาท และสามารถปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับบุคคลและ
สิ่งแวดล้อมต่างๆ

(8) การมีวิสัยทัศน์

- 1) การตื่นตัวต่อการยอมรับรู้ข่าวสารและการเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ
- 2) มีจินตนาการ รู้จักคาดการณ์ล่วงหน้าเสมอ
- 3) คบหาสมาคมกับผู้รู้ และหาประสบการณ์ใหม่ๆอยู่เสมอ

(9) ความกล้าเสี่ยง

- 1) รู้สึกสนุกสนาน และเกิดความท้าทายเมื่อเผชิญกับสิ่งแปลกใหม่
- 2) สามารถคาดคะเนเหตุการณ์ กล้าทดสอบหรือพิสูจน์ข้อสงสัย
- 3) กล้าตัดสินใจกระทำสิ่งต่างๆ โดยมีการทดลองก่อนปฏิบัติจริง

จากองค์ประกอบของทักษะชีวิตและสังคมดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น กรมการศึกษา
นอกโรงเรียน (2549) ได้กำหนดจุดเน้นในการพัฒนาทักษะชีวิตและสังคมทั้งหมด 4 ด้าน ดังนี้

(1) ด้านสุขภาพอนามัย มีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมให้มีความรู้ ความเข้าใจ และ
ตระหนักในการดูแลตนเอง ให้มีความรู้ ความเข้าใจ และตระหนักในการดูแลตนเองให้มีสุขภาพ
อนามัยที่ดีทั้งร่างกายและจิตใจ มีบุคลิกภาพที่เหมาะสม รู้วิธีป้องกันไม่ให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บ และ
สามารถแก้ไขปัญหาพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ที่จะนำไปสู่โรคภัยไข้เจ็บได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

(2) ด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มีจุดมุ่งหมายที่ส่งเสริมให้มีความรู้ความเข้าใจ และตระหนักในภัยอันตรายที่อาจจะเกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน รู้วิธีป้องกันภัยอันตราย และสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากภัยอันตรายได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

(3) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีจุดมุ่งหมายที่ส่งเสริมให้มีความรู้ความเข้าใจ และตระหนักในคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีจิตสำนึกในการร่วมอนุรักษ์ รู้วิธีใช้อย่างประหยัดและคุ้มค่า รู้วิธีป้องกันไม่ให้เกิดสภาพแวดล้อมเป็นพิษ และสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาสภาพแวดล้อมเป็นพิษได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม

(4) ด้านคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ มีจุดมุ่งหมายที่ส่งเสริมให้มีความรู้ความเข้าใจ และตระหนักถึงความสำคัญของการมีคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม ที่ถูกต้อง และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของสังคมไทย รู้วิธีป้องกันไม่ให้ตนเอง ครอบครัวยุวมชนเข้าไปเกี่ยวข้องกับอบายมุข สามารถปฏิบัติตัวเป็นแบบอย่างที่ดีของครอบครัว ยุวมชน และสามารถแก้ไขปัญหาพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม

ผู้วิจัยนำองค์ประกอบของทักษะชีวิตและสังคมที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น มาประยุกต์ใช้ในงานวิจัยในครั้งนี้ โดยกำหนดเป็นแนวคิดในการออกแบบรูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้เชิงบูรณาการ ได้แก่ ทักษะความตระหนักรู้ในคุณค่าของตนเอง ทักษะความภาคภูมิใจในตนเอง และทักษะด้านความเข้าใจผู้อื่น ซึ่งมีความเหมาะสมกับกลุ่มแกนนำเยาวชนและสอดคล้องกับวิถีชีวิตในชุมชน

7.2 แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้

7.2.1 ความหมายของกระบวนการเรียนรู้

จากการตรวจเอกสาร พบว่า มีผู้ให้ความหมายของกระบวนการเรียนรู้ไว้ใกล้เคียงกัน ดังนี้

รัตนา แสงบัวเพื่อน (2543) กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้ หมายถึง กิจกรรมเพื่อให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์จนเกิดการเรียนรู้ การปรับเปลี่ยนทัศนคติ แนวคิดและพฤติกรรม ซึ่งควรเป็นการปรับเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้น สอดคล้องกับ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2543) กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้ หมายถึง วิธีการจัดกิจกรรมเพื่อให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์จนเกิดการเรียนรู้

พันธณี วิหคโต (2547) ได้ให้ความหมายเพิ่มเติมจาก รัตนา แสงบัวเพื่อน (2543) ว่า กระบวนการเรียนรู้ คือ แนวทางการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ซึ่งค่อนข้างจะถาวรของบุคคลที่เกิดจากการฝึกอบรมหรือการมีประสบการณ์ทางตรงหรือทางอ้อม

ดังนั้น ผู้วิจัยสรุปว่า กระบวนการเรียนรู้ หมายถึง วิธีการเรียนรู้ที่สามารถทำให้ ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและทัศนคติ ซึ่งจากความหมายดังกล่าว ผู้วิจัยได้นำไปประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์ผลการเรียนรู้ ซึ่งประกอบไปด้วย ผลการเรียนรู้จากการเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ความเข้าใจ ทัศนคติ และพฤติกรรม

7.2.2 องค์ประกอบที่สำคัญของกระบวนการเรียนรู้

กระบวนการเรียนรู้เป็นแนวทางที่ส่งเสริมการเรียนรู้ที่มีการปฏิบัติจริงและก่อให้เกิดการพัฒนาทักษะชีวิตและสังคมในการดำรงชีวิตของเด็กและเยาวชน การจัดการกระบวนการเรียนรู้ มีองค์ประกอบที่สำคัญ 7 ด้าน (โสภณ โสมดี และคณะ, 2545: 15-17) ดังนี้

(1) กำเนึงถึงความแตกต่างระหว่างเด็กและเยาวชน ทั้งด้านจิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญา

(2) การจัดการการเรียนรู้ ต้องมีความสมดุลและเหมาะสมกับวัย ความต้องการ และความคาดหวังของสังคม ทั้งนี้ผลการเรียนรู้ จะต้องทำให้เกิดการเรียนรู้ ความคิด ความสามารถ ความดี และมีความสุขในการเรียนรู้

(3) แหล่งการเรียนรู้ในการจัดการกระบวนการ ต้องมีความหลากหลาย และเพียงพอที่จะใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ตามความถนัด ความต้องการ และความสนใจของเด็กและเยาวชน

(4) ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กและเยาวชน และผู้ดำเนินการ ต้องมีลักษณะเป็น กัลยาณมิตร ช่วยเหลือเกื้อกูล ห่วงใยซึ่งกันและกัน

(5) เด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมกระบวนการ ต้องมีความศรัทธาต่อผู้ดำเนินการ สาระการเรียนรู้ และกระบวนการเรียนรู้ รวมถึงผู้ดำเนินการต้องมีความเชื่อว่าเด็กและเยาวชนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองและมีวิธีการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน

(6) สาระการเรียนรู้ และกระบวนการเรียนรู้ต้องเชื่อมโยงกับเหตุการณ์และสิ่งแวดล้อมรอบตัว และผลจากการเรียนรู้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตจริง

(7) กระบวนการเรียนรู้เชื่อมโยงกับเครือข่ายอื่นๆ เช่น ครอบครัว ชุมชน และสังคม เป็นต้น เพื่อสร้างความสัมพันธ์ และความร่วมมือกันอันก่อให้เกิดการเรียนรู้และได้ประโยชน์จากการเรียนรู้สูงสุด

นอกจากนี้ วีระเดช เชื้อนาม (2549) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้ไว้ดังนี้

(1) การรับรู้ คือ ขั้นตอนการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆที่เกิดจากการเรียนรู้

(2) การแปลงรูปความรู้ คือ ขั้นตอนการแปลงรูปความรู้ที่ได้รับมาให้สัมพันธ์กับประสบการณ์เดิมหรือเหตุการณ์ปัจจุบัน

(3) การประเมินผล คือ ขั้นตอนของการประเมินผลว่า สิ่งที่ได้รับมาเป็นความรู้ใหม่ เมื่อผ่านขั้นการแปลงรูปของความรู้แล้วว่าดีหรือไม่ หรือทำให้เกิดการเรียนรู้ก้าวหน้าเพียงใด

ดังนั้น จากองค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้ข้างต้น ผู้วิจัยได้นำไปประยุกต์ใช้ในการวางแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การพัฒนาบุคลิกภาพของผู้วิจัย ตลอดจนการสร้างความสัมพันธ์กับแกนนำเยาวชน ผู้ปกครอง และชุมชน

7.2.3 ลักษณะของกระบวนการเรียนรู้

คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ อ้างถึงใน เขาวัดเกษม จิตตะโคตร (2544: 6) กำหนดลักษณะของกระบวนการเรียนรู้สำหรับเด็กและเยาวชน 5 ข้อ ดังนี้

(1) การเรียนรู้อย่างมีความสุข เป็นสภาพของการจัดกระบวนการในบรรยากาศที่ผ่อนคลาย เป็นอิสระ ยอมรับความแตกต่างของบุคคล และเปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนพัฒนาตนเองอย่างเต็มศักยภาพ จะทำให้เกิดการพัฒนารอบด้านและรักการเรียนรู้ อันจะส่งผลให้เกิดความตระหนักถึงความสำคัญของการเรียนรู้

(2) การเรียนรู้แบบองค์รวม เป็นการเรียนรู้สิ่งต่างๆอย่างสัมพันธ์ เชื่อมโยงต่อเนื่อง และกลมกลืนกัน ทั้งเรื่องที่ใกล้ตัว เช่น สิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น และสังครอบข้าง เป็นต้น ตลอดจนแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก การเรียนรู้แบบองค์รวมจะทำให้เกิดความเข้าใจเรื่องที่เรียนรู้อย่างชัดเจนลึกซึ้ง และครอบคลุมเนื้อหา จนสามารถนำไปใช้ในการดำรงชีวิตและแก้ปัญหาสภาพสังคมได้จริง

(3) กระบวนการเรียนรู้จากการคิดและการปฏิบัติจริง เนื่องจากความคิดจะทำให้เกิดการประมวลความรู้ วิธีการ และประสบการณ์ต่างๆใหม่ๆ เพื่อใช้ในการวางแผนตัดสินใจและแก้ปัญหา ดังนั้น หากนำความคิดไปสู่การปฏิบัติจริง จะส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ

(4) กระบวนการเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่น เป็นการเรียนรู้จากการที่เด็กและเยาวชนได้ปฏิสัมพันธ์ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ วัฒนธรรม อารมณ์ และสังคมร่วมกัน ก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่หลากหลาย และมีการช่วยเหลือกัน ซึ่งเป็นการพัฒนาทักษะทางสังคม ทักษะการทำงานร่วมกัน และการปลูกฝังคุณธรรมที่ดีงาม

(5) กระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง เป็นการรับรู้และเรียนรู้ความถนัด จุดเด่น และจุดด้อยของตนเอง โดยการเปิดโอกาสให้มีการศึกษาวิเคราะห์ ประเมินพฤติกรรมการเรียนรู้ และ

ปรับปรุงกระบวนการเรียนรู้ของตนเอง จะนำไปสู่การปรับเปลี่ยนวิธีการที่เหมาะสมกับตนเอง พร้อมทั้งจะนำไปใช้ในการเรียนรู้ครั้งต่อไป

ผู้วิจัยได้นำลักษณะของกระบวนการเรียนรู้ข้างต้น ไปประยุกต์ใช้ในการออกแบบ เทคนิคและวิธีการในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แต่ละกิจกรรม เพื่อให้กิจกรรมการเรียนรู้มีความ หลากหลายและมีประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น

7.2.4 รูปแบบของกระบวนการเรียนรู้

พันธุณีย์ วิหคโต (2547: 40) ได้กล่าวถึงรูปแบบของกระบวนการเรียนรู้ไว้ดังนี้

(1) กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้ ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ผสมผสานทั้งด้านความรู้ ความเข้าใจ ทักษะกระบวนการ และเจตคติ โดยไม่ จำกัดในเนื้อหาสาระวิชา ได้แก่ กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม กระบวนการเรียนรู้แบบมี ประสบการณ์ กระบวนการทักษะชีวิต กระบวนการจัดการ กระบวนการของการอยู่ร่วมกันใน สังคม และกระบวนการของการพึ่งพากันในระดับสังคมโลก เป็นต้น

(2) กระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งเฉพาะด้าน ซึ่งจำแนกได้ 3 ด้าน ดังนี้

1) กระบวนการทางปัญญา (Cognitive Process) ได้แก่ กระบวนการคิดอย่างมี ระบบ คิดแบบสร้างสรรค์ คิดอย่างมีเหตุผล คิดแบบวิทยาศาสตร์ คิดแก้ปัญหา คิดวิเคราะห์ กระบวนการแก้ปัญหา กระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง กระบวนการแสวงหาความรู้ ข้อมูลข่าวสาร และการใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้

2) กระบวนการทางปฏิบัติ (Psychomotor Process) ได้แก่ กระบวนการฝึก ทักษะการทำงานหรือการประกอบอาชีพ ทักษะด้านวิทยาศาสตร์ และการใช้เทคโนโลยี

3) กระบวนการทางความรู้สึก (Affective Process) ได้แก่ กระบวนการพัฒนา ถึงความรู้สึกในคุณค่าของตนเองและคุณค่าของผู้อื่น กระบวนการฝึกเผชิญสถานการณ์จนเกิด จิตสำนึกและคุณธรรมหรือกระบวนการประเมินตนเองและยอมรับผู้อื่น

จากข้อมูลดังกล่าว ผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้ในกระบวนการวิจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กระบวนการเรียนรู้เฉพาะด้าน ได้แก่ กระบวนการทางปัญญา การปฏิบัติ และกระบวนการทาง ความรู้สึก ทั้งนี้ จำเป็นต้องอาศัยกระบวนการแบบมีส่วนร่วมเข้ามาเสริมในทุกขั้นตอนของ กระบวนการวิจัย

7.2.5 แนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะการดำเนินชีวิต

กระบวนการเรียนรู้เป็นปัจจัยสำคัญที่จะเอื้อให้เกิดการพัฒนาการเรียนรู้เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตประจำวัน ดังนั้น เยาวลักษณ์ จิตตะโคตร (2544) จึงได้กำหนดแนวทางไว้สำหรับการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะการดำเนินชีวิตสำหรับเด็กและเยาวชน ตลอดจนบุคคลทั่วไป ดังนี้

(1) **การบูรณาการ (Integration)** เป็นการจัดกระบวนการโดยใช้ความรู้ ความเข้าใจ และทักษะต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาหรือแสวงหาความรู้ ความเข้าใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ทำให้ได้ประยุกต์ใช้ความคิด ประสบการณ์ ความสามารถ และทักษะต่างๆพร้อมกัน ทำให้เกิดความเข้าใจในลักษณะองค์รวม ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ที่ลึกซึ้งในระหว่างการจัดกระบวนการ

(2) **แบบโครงการ (Project)** เป็นการเปิดโอกาสให้ได้เลือกศึกษาสิ่งที่สนใจ ประสานเชื่อมโยงความรู้ และความคิดที่ลึกซึ้งจนเกิดองค์ความรู้ใหม่ กระบวนการเรียนรู้แบบโครงการเป็นการพัฒนาทักษะในการทำงาน ซึ่งส่งผลให้เกิดความรับผิดชอบ ความมีวินัยในตนเอง ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่น ทำให้เกิดการเรียนรู้สิ่งต่างๆที่หลากหลาย โดยสิ่งที่เรียนรู้มีความคล้ายคลึงกับชีวิตจริง จึงสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้

(3) **กรณีศึกษา (Case Study)** เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ได้ศึกษาและเรียนรู้กรณีหรือเรื่องราวต่างๆ ซึ่งอาจเป็นสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจริงหรือสถานการณ์ปัญหาที่สร้างขึ้น โดยมีการเก็บรวบรวมข้อมูลและนำมาศึกษา วิเคราะห์ อภิปราย มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลกับบุคคลต่างๆที่เกี่ยวข้อง มีการแสวงหาความรู้เพื่อเชื่อมโยงความรู้เดิม และความรู้ใหม่ อันนำไปสู่การมีความรู้ที่กว้างขวางและลึกซึ้ง และนำไปแก้ปัญหาชีวิตประจำวันได้

(4) **การใช้ทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ (Science Process Skills)** เป็นวิธีการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง โดยใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ส่งผลให้สามารถค้นพบความรู้อย่างมีระบบระเบียบ ได้องค์ความรู้ที่ถูกต้อง น่าเชื่อถือ และตรวจสอบได้ เช่น การสังเกต การวัด การตั้งสมมุติฐาน การทดลอง และการแปลความหมายข้อมูล เป็นต้น

(5) **การแก้ปัญหา (Problem Solving)** เป็นกระบวนการเพื่อให้สามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันส่งผลให้อยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข กระบวนการแก้ปัญหามีประสิทธิภาพจะต้องเปิดโอกาสให้ได้วิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้น เพื่อทำความเข้าใจกับปัญหาอย่างแจ่มแจ้ง ฝึกคิดจากวิธีการแก้ปัญหอย่างหลากหลาย เลือกวิธีการแก้ปัญหาที่เหมาะสมที่สุดแล้วนำไปใช้แก้ปัญหาในสถานการณ์ต่างๆ และพิจารณาผลการแก้ปัญหา ตลอดจนปรับปรุงแนวทางแก้ปัญหา แล้วจึงสรุปวิธีการ และแนวทางในการแก้ปัญหานั้นๆ

(6) **กระบวนการกลุ่ม (Group Process)** เป็นการจัดสถานการณ์ที่เปิดโอกาสให้มีการรวมกลุ่มกันตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ได้มีการปฏิสัมพันธ์กัน โดยมีแนวคิดร่วมกัน มีการแบ่งหน้าที่ และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยเน้นการเรียนรู้กระบวนการทำงานมากกว่าเน้นผลงานที่ออกมา

(7) **การเรียนรู้แบบร่วมมือ (Cooperative Learning)** เป็นการจัดสถานการณ์และบรรยากาศให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่มเล็กๆ โดยมีลักษณะที่แตกต่างกันในด้านสติปัญญาหรือความถนัด แต่ละคนจะต้องมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ของตนเองและของกลุ่ม การเรียนรู้แบบร่วมมือจะพัฒนาในด้านของสติปัญญา อารมณ์ และสังคม ลักษณะสำคัญ คือ การปลูกฝังให้มีความเสียสละ และเกิดความเชื่อมั่นในตนเองมากขึ้น

(8) **การสอนเสริมโดยเพื่อน (Peer Group Tutoring)** การจัดกระบวนการเรียนรู้แบบสอนเสริมโดยเพื่อน จะทำให้เด็กและเยาวชน ตลอดจนบุคคลทั่วไป มีส่วนร่วมในกิจกรรม เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง เรียนรู้จากกันและกัน และเป็นการส่งเสริมให้เกิดปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

จากแนวทางดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัย พบว่า แนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวเป็นปัจจัยที่เอื้อให้เกิดการพัฒนาทักษะชีวิตและสังคมได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ จากแนวทางทั้ง 8 ข้อ ผู้วิจัยนำไปใช้ในการออกแบบวิธีการดำเนินงานและเทคนิคการจัดกิจกรรมในครั้งนี้ด้วย

สรุปได้ว่า กระบวนการเรียนรู้เป็นวิธีการที่มีความสำคัญอย่างมากที่สามารถพัฒนาเด็กและเยาวชนให้เกิดการเรียนรู้ในด้านทักษะต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต ซึ่งผลจากการเรียนรู้โดยผ่านกระบวนการจะส่งผลในทางที่ดีได้ จำเป็นต้องอาศัยองค์ประกอบที่สำคัญ มีลักษณะและรูปแบบที่แตกต่างกันตามวัย รวมทั้ง โอกาสและความเหมาะสมในด้านต่างๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น หากการจัดกระบวนการเรียนรู้ได้ครอบคลุมองค์ประกอบและคำนึงถึงปัจจัยต่างๆ แล้ว เด็กและเยาวชนก็จะสามารถนำผลการเรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างแท้จริง

7.3 แนวคิดเกี่ยวกับกิจกรรมการเรียนรู้

7.3.1 ความหมายของกิจกรรมการเรียนรู้

กิจกรรมการเรียนรู้เป็นขั้นตอนย่อยของกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งเป็นขั้นตอนที่มีการฝึกปฏิบัติจริง เป็นการพัฒนาทักษะชีวิตในด้านต่างๆให้เกิดขึ้น โดยใช้กิจกรรมที่หลากหลายเข้ามาช่วยกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาทักษะในด้านต่างๆ เช่น ทักษะการแก้ปัญหา ทักษะในการคิด ทักษะการทำงาน และทักษะในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น เป็นต้น ความหมายของกิจกรรมการเรียนรู้นี้มีผู้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

มาลินี จุฑะรพ (2539) กล่าวว่า กิจกรรมการเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคลเกี่ยวเนื่องกับการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมบางอย่างที่ค่อนข้างถาวร สอดคล้องกับ

ทัศนะของ วีระเดช เชื้อนาม (2549) ซึ่งกล่าวว่า กิจกรรมการเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการที่มีการปรับเปลี่ยนทัศนคติ แนวคิด และพฤติกรรมอันเนื่องมาจากการได้รับการพัฒนาความสามารถของบุคคลให้เหมาะสมกับความแตกต่างระหว่างบุคคล

ผู้วิจัยได้ใช้ความหมายของกิจกรรมการเรียนรู้ เป็นแนวทางในการค้นคว้าเอกสารเกี่ยวกับรูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อให้มีความสอดคล้องและเหมาะสมกับแก่นนำเยาวชนแต่ละคนให้มากที่สุด

7.3.2 หลักการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

กรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ (2543 : 4) ได้กำหนดหลักการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ไว้ดังนี้

- (1) การกำหนดวัตถุประสงค์และแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจน และเป็นรูปธรรม
  - (2) การจัดกิจกรรมให้เหมาะสมกับวัย วุฒิภาวะ ความสนใจ ความถนัด และความสามารถของแต่ละบุคคล
  - (3) การบูรณาการวิชาการกับชีวิตจริง และตระหนักถึงความสำคัญของการเรียนรู้ตลอดชีวิต
  - (4) การใช้กระบวนการกลุ่มในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ฝึกให้คิดวิเคราะห์ สร้างสรรค์ จินตนาการที่เป็นประโยชน์ และสัมพันธ์กับชีวิตในแต่ละช่วงวัยอย่างต่อเนื่อง
  - (5) จำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรม มีความเหมาะสมกับลักษณะของกิจกรรมการเรียนรู้
  - (6) การกำหนดเวลาของการจัดกิจกรรมให้เหมาะสม
  - (7) การดำเนินกิจกรรมโดยผู้เข้าร่วมกิจกรรม และมีแกนนำที่ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้มาแล้ว เป็นที่ปรึกษา
  - (8) การยึดหลักการมีส่วนร่วม โดยเปิดโอกาสให้ผู้ปกครอง ชุมชน องค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม
  - (9) การประเมินผลการจัดกิจกรรม โดยวิธีการที่หลากหลาย และสอดคล้องกับกิจกรรมอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง
- ผู้วิจัยใช้หลักการดังกล่าวข้างต้น เป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เชิงบูรณาการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หลักการมีส่วนร่วม โดยเปิดโอกาสให้ผู้ปกครอง ชุมชน องค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และการดำเนินกิจกรรมโดยผู้เข้าร่วมกิจกรรม และมีแกนนำที่ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้มาแล้ว เป็นที่ปรึกษาตลอดการดำเนินงาน

7.3.3 แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

กิจกรรมการเรียนรู้ สามารถช่วยให้เด็กและเยาวชนเกิดการมีส่วนร่วมอย่างผูกพัน จนกระทั่งเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ได้ วีระเดช เชื้อนาม (2549) ได้เสนอแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ไว้ 4 ประเภท ดังนี้

(1) **การมีส่วนร่วมทางด้านร่างกาย (Physical Participation)** คือ กิจกรรมที่ช่วยให้มีการเคลื่อนไหวร่างกาย เพื่อช่วยให้ประสาทการรับรู้ต้นตัว พร้อมทั้งจะรับข้อมูล และการเรียนรู้ต่างๆที่จะเกิดขึ้น ความพร้อมของร่างกายเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการรับรู้ที่ดี หากร่างกายไม่พร้อม แม้จะมีความรู้ที่ดีก็ไม่สามารถรับรู้ได้ ดังนั้น กิจกรรมที่จัดขึ้น ควรเป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความเคลื่อนไหวในลักษณะหนึ่ง เป็นระยะๆตามความเหมาะสมกับวัย และระดับความสนใจของเด็กและเยาวชน

(2) **การมีส่วนร่วมทางสติปัญญา (Intellectual Participation)** คือ กิจกรรมที่ช่วยให้เกิดความเคลื่อนไหวทางสติปัญญา ช่วยให้เกิดความคิด และสนุกที่จะคิด ซึ่งกิจกรรมที่จัดขึ้นจะต้องมีเรื่องให้คิด โดยเรื่องนั้นจะต้องไม่ง่ายและไม่ยากเกินไป ให้เหมาะสมกับวัยและความสามารถของเด็กและเยาวชน

(3) **การมีส่วนร่วมทางสังคม (Social Participation)** คือ กิจกรรมที่มีการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมหรือสิ่งแวดล้อมรอบตัว โดยเด็กและเยาวชนจะต้องเรียนรู้ที่จะปรับตัวเข้ากับผู้อื่นและสภาพแวดล้อมต่างๆ การเปิดโอกาสให้เกิดการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ทางสังคม ซึ่งจะส่งผลถึงการเรียนรู้ด้านอื่นๆด้วย

(4) **การมีส่วนร่วมทางอารมณ์ (Emotional Participation)** คือ กิจกรรมที่ส่งผลต่ออารมณ์ ความรู้สึก ซึ่งจะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ที่มีความหมายต่อตนเอง โดยกิจกรรมมักเกี่ยวข้องกับชีวิต ประสบการณ์ และความเป็นจริงของแต่ละคน

แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ข้างต้น เป็นที่มาของ โมเดลซีปปา (CIPPA MODEL) ดังนี้ (วีระเดช เชื้อนาม, 2549)

C คือ Construct หมายถึง กิจกรรมที่สร้างความรู้ด้วยตนเอง ทำให้มีความเข้าใจ และเกิดการเรียนรู้ที่มีความหมายต่อตนเอง ก่อให้เกิดกิจกรรมที่ช่วยให้เด็กและเยาวชนมีส่วนร่วมทางสติปัญญา

I คือ Interaction หมายถึง การปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นหรือสิ่งแวดล้อมรอบตัว และแหล่งความรู้ที่หลากหลาย ซึ่งเป็นการช่วยให้เกิดการมีส่วนร่วมทางสังคม

P คือ Physical Participation หมายถึง การเรียนรู้ที่มีโอกาสได้เคลื่อนไหวร่างกาย โดยการทำกิจกรรมในลักษณะต่างๆ

P คือ Process Learning หมายถึง การเรียนรู้กระบวนการต่างๆ ซึ่งเป็นทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต เช่น กระบวนการแสวงหาความรู้ กระบวนการคิด กระบวนการแก้ปัญหา กระบวนการกลุ่ม และกระบวนการพัฒนาตนเอง เป็นต้น

A คือ Application หมายถึง การนำความรู้ที่ได้เรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ ซึ่งจะช่วยให้เกิดการเรียนรู้เพิ่มเติมขึ้นเรื่อยๆ เพราะมีการเชื่อมโยงระหว่างทฤษฎีกับการปฏิบัติ ทำให้การเรียนรู้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตประจำวัน

จากแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ดังกล่าวข้างต้น เป็นวิธีการเรียนรู้ในส่วนของ การปฏิบัติที่อ้างอิงมาจากทฤษฎีการเรียนรู้ และในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ดี ผู้วิจัยได้คำนึงถึงความเหมาะสมในหลายๆด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความพร้อมของร่างกาย ความถนัด และความสนใจของแก่นนำเยาวชนแต่ละคน

7.4 แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม

กุลยา เบญจกาญจน์ และคณะ (2546) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งของการเรียนรู้แบบบูรณาการ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ 3 วิธี ได้แก่ กระบวนการกลุ่ม การเรียนรู้แบบร่วมแรงร่วมใจ และการเรียนรู้แบบสรรค์สร้างความรู้ ซึ่งเป็นกระบวนการที่สำคัญต่อการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ซึ่งมีลักษณะสำคัญ ดังนี้

(1) ผู้เข้าร่วมกิจกรรมหรือผู้เรียนเป็นแหล่งของการเรียนรู้ที่สำคัญที่สุด เพราะประสบการณ์ต่างๆในชีวิตของแต่ละคน ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ และนำไปประยุกต์ใช้กับชีวิตจริงได้

(2) การเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับชีวิตจริง ด้วยการเชื่อมโยงประสบการณ์ต่างๆเข้ากับสถานการณ์ แล้วนำมาวิเคราะห์เพื่อกำหนดเป็นบทบาทที่เหมาะสม

(3) การเรียนรู้แบบไม่มีการบังคับให้เกิดการเรียนรู้ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมหรือผู้เรียนสามารถระบุความต้องการในการเรียนรู้ของตนเอง และจะต้องมีการเคารพและให้ความสำคัญซึ่งกันและกัน

(4) ผู้เข้าร่วมกิจกรรมหรือผู้เรียนจะต้องมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และกระบวนการเรียนรู้ต้องเป็นลักษณะของการกระทำกิจกรรม การมีส่วนร่วมในการลงมือปฏิบัติภายใต้บรรยากาศที่ส่งเสริมสนับสนุนให้มีโอกาสได้ร่วมกิจกรรมทุกรูปแบบทุกขั้นตอน ตั้งแต่การวางแผนกิจกรรมการเรียนรู้ จนกระทั่งการวัดผลและประเมินผล

(5) ผู้เข้าร่วมกิจกรรมหรือผู้เรียน จะเกิดการเรียนรู้ได้ดีที่สุดด้วยการลงมือปฏิบัติ เพราะแต่เพียงการฟัง การอ่าน การเขียน และการอภิปรายไม่เพียงพอต่อการเรียนรู้เท่ากับการได้มีโอกาสกระทำด้วยตนเอง

(6) พลังที่เกิดจากการเรียนรู้ร่วมกันทำงานจะทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ ได้เรียนรู้ถึงความรู้ ความสามารถและความสนใจ รวมทั้งทักษะของแต่ละคน ทำให้เกิดพลังในการทำงานมากยิ่งขึ้น

(7) ผู้เข้าร่วมกิจกรรมหรือผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้ได้ดีที่สุดเมื่อไม่มีความกดดัน ว่าจะเป็นเรื่องเวลาหรือทรัพยากรต่างๆ

(8) การประสบความสำเร็จในการเรียนรู้ จะช่วยสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ยิ่งขึ้น ผู้เข้าร่วมกิจกรรมหรือผู้เรียนเกิดความพึงพอใจ ซึ่งนำไปสู่ความมั่นใจและกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ต่อไป

การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เป็นแนวความคิดที่สามารถทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมหรือผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ดังนั้น ผู้วิจัย ได้นำแนวความคิดนี้ไปประยุกต์ใช้ใน งานวิจัยในครั้งนี้ โดยคำนึงถึงการมีส่วนร่วมตั้งแต่ขั้นการวางแผนการเรียนรู้ การเตรียมการ การจัด กระบวนการเรียนรู้ และการประเมินผล

7.5 แนวคิดเกี่ยวกับอาสาสมัคร

7.5.1 ความหมายของอาสาสมัคร

อาสาสมัคร มีชื่อเรียกในภาษาอังกฤษ 2 คำ คือ Voluntarism และ Volunteerism โดยคำแรก คือ Voluntarism มีความหมายใช้กับกิจกรรมที่ทำด้วยความสมัครใจ ใช้กันในองค์กร เอกชนที่ไม่ได้ระบุงการทำหน้าที่นั้นๆตามกฎหมาย ส่วนคำที่ 2 คือ Volunteerism เป็นคำที่ใช้กันมาก มีความหมายกว้าง ครอบคลุมกิจกรรมอาสาสมัครทุกประเภท และทุกหน่วยงาน (ศุภรัตน์ รัตนมุขย์, 2546)

จากการตรวจเอกสาร พบว่า มีผู้ให้ความหมายของอาสาสมัคร ไว้ใกล้เคียงกัน ดังนี้

Susan (2001), กรมคุมประพฤติ (มปป.) และวิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี (มปป.) ได้ ให้ความหมายไว้ว่า อาสาสมัคร หมายถึง ผู้ที่สมัครใจเลือกกระทำการสิ่งต่างๆที่เห็นว่าเป็นประโยชน์ แก่ส่วนรวม โดยไม่หวังผลตอบแทนใดๆ

จากความหมายที่กล่าวมา ผู้วิจัยสรุปได้ว่า อาสาสมัคร หมายถึง บุคคลที่อาสาเข้ามา เพื่อช่วยเหลือสังคมด้วยความสมัครใจ เสียสละต่อผู้อื่น โดยไม่หวังผลตอบแทนใดๆ ทั้งนี้เพื่อ

ประโยชน์ต่อผู้อื่น สังคม และประเทศชาติ ดังนั้น ในงานวิจัยครั้งนี้ กลุ่มแกนนำเยาวชนต้องมีความสมัครใจเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อพัฒนาตนเอง ชุมชน และประเทศชาติ โดยไม่หวังสิ่งตอบแทนใดๆ

7.5.2 องค์ประกอบของอาสาสมัคร

ศุภรัตน์ รัตนมูขัย (2546) ได้กล่าวว่า การอาสาสมัครกระทำสิ่งต่างๆที่เห็นว่าเป็นสิ่งที่ควรกระทำ และเป็นความรับผิดชอบต่อสังคม โดยไม่หวังผลตอบแทนเป็นเงินหรือสิ่งอื่นใด นั้น มีองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ประการ คือ

(1) การเลือก (Choose) อันเป็นการเน้นเจตจำนงที่เป็นอิสระที่จะกระทำหรือไม่กระทำในสิ่งใดๆ

(2) ความรับผิดชอบต่อสังคม (Social Responsibility) หมายถึง การกระทำที่มุ่งมั่นเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น ซึ่งเป็นได้ทั้งบุคคล กลุ่มคนบางกลุ่ม หรือสังคมส่วนใหญ่หรืออาจโดยไม่หวังกำไรเป็นเงินทอง (Without Monetary Profit) รวมถึงตนเองด้วย

(3) หมายถึง ไม่ได้หวังผลรายได้ทางเศรษฐกิจ แต่อาจรับเป็นรางวัลหรือค่าใช้จ่ายทดแทนที่ได้ใช้จ่ายไป แต่อย่างไรก็ไม่อาจเทียบได้กับค่าของสิ่งที่กระทำลงไป

(4) ไม่ใช่ภาระงานที่ต้องทำตามหน้าที่ (Beyond Basic Obligation) หมายถึง สิ่งที่ทำอยู่นั้นอยู่นอกเหนือความจะเป็นหรือการคาดหวังว่าจะต้องทำตามภาระหน้าที่ เช่น งานประจำที่ได้รับค่าจ้าง การดูแลครอบครัวตัวเอง เป็นต้น

นอกจากองค์ประกอบของอาสาสมัครที่สำคัญ 4 ประการดังกล่าวข้างต้นแล้ว ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ได้กล่าวว่า อาสาสมัครที่ดี จะต้องประกอบด้วยคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ดังนี้ (ศุภรัตน์ รัตนมูขัย , 2546)

- (1) ประพฤติตนเป็นคนที่น่ารัก มีระเบียบวินัย
- (2) ประพฤติตนเป็นคนน่าเคารพยำเกรง หนักแน่นในคุณธรรม จริยธรรม
- (3) ประพฤติตนเป็นคนน่าชื่นชม น่าประทับใจ มีความยุติธรรม
- (4) ประพฤติตนเป็นคนที่อดทนต่อคำวิพากษ์วิจารณ์ของคนอื่นได้

จากองค์ประกอบของอาสาสมัครข้างต้น ผู้วิจัยนำมาใช้ประโยชน์การกำหนดเกณฑ์ในการคัดเลือกและประเมินศักยภาพแกนนำเยาวชนแต่ละคน

7.5.3 หลักการของอาสาสมัคร

หลักการที่สำคัญของอาสาสมัคร ประกอบไปด้วย 7 ประการสำคัญ ดังนี้ (กรมคุมประพฤติ, 2549)

(1) เป็นการทำงานด้วยความสมัครใจ มิใช่ด้วยการถูกบังคับหรือเป็นหน้าที่ที่จะต้องทำประจำ

(2) เป็นการทำงานเพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวม ประชาชน สังคม หรือสาธารณประโยชน์ มิใช่ทำเพื่อตนเอง

(3) เป็นการปฏิบัติการหรือการกระทำโดยเจตนารมณ์อิสระที่ไม่หวังผลตอบแทน ไม่เป็นการจ้างงาน โดยได้รับค่าจ้างหรือเบี่ยเลี้ยงต่างๆ แต่อาจจะได้รับค่าพาหนะเดินทาง ค่าอาหาร ค่าใช้จ่ายในการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์

(4) เป็นการอุทิศกำลังกาย กำลังใจ และเวลาให้ส่วนรวม ไม่เน้นการอุทิศกำลังทรัพย์อย่างเดียว

(5) อาสาสมัครจะต้องเตรียมตัวเพื่อทำงานตามที่ได้รับมอบหมาย เพื่อให้ได้ผลดี ควรได้รับการอบรมเพื่อให้มีความรู้ มีความสามารถ และมีคุณสมบัติพิเศษตามประเภทของอาสาสมัครนั้นๆ

(6) อาสาสมัครต้องระลึกรถึงบทบาทหน้าที่ ตามที่ได้รับมอบหมายก่อนเสมอ และทำกิจกรรมตามบทบาทหน้าที่นั้นให้สมบูรณ์

(7) การทำงานเป็นอาสาสมัครจะต้องมีความเสียสละ มีเวลา ใช้สติปัญญา และมีความพร้อมที่จะเป็นอาสาสมัคร

จากหลักการที่สำคัญของอาสาสมัครตามที่ได้กล่าวมาข้างต้น สามารถแบ่งประเภทงานของอาสาสมัครได้ 4 รูปแบบ ดังนี้ (UNDP, 2003 อ้างใน สุภรัตน์ รัตนมุขย์, 2546)

(1) การให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันหรือการพึ่งพาตนเอง (Mutual Aid or Self help)

(2) การช่วยเหลือบริการผู้อื่น (Philanthropy or Service to Others)

(3) การมีส่วนร่วม (Participation)

(4) ผู้สนับสนุนหรือเรียกร้องความเป็นธรรมเพื่อสังคม (Advocacy or Campaigning)

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยประยุกต์ใช้หลักการของอาสาสมัครโดยการสอดแทรกในรูปแบบการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ เช่น การชี้แนะด้วยวาจา และการกระทำที่เป็นแบบอย่างของผู้วิจัย เป็นต้น

7.5.4 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเป็นอาสาสมัคร

Penny and Pawan (2001) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งเสริมให้บุคคลประสงค์เป็นอาสาสมัคร เพื่อนำไปสู่กระบวนการในการส่งเสริมให้เกิดการมีจิตใจอาสาสมัครมากยิ่งขึ้นในทุกๆสังคม พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเป็นอาสาสมัคร แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

(1) ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ สิ่งที่เป็นทุนเดิมของตนเอง อันได้แก่ การศึกษา และทักษะฝีมือต่างๆ

(2) ปัจจัยทางสังคม ได้แก่ ระบบเครือข่ายด้านสังคมต่างๆ เช่น เพื่อนๆที่สนใจงานอาสาสมัคร ครอบครัวสนับสนุน ความสัมพันธ์ที่ดีภายในครอบครัว และการนับถือศาสนา เป็นต้น

นอกเหนือจากปัจจัย 2 ข้อ ดังกล่าวข้างต้นแล้ว เยาวชนส่วนใหญ่ที่เข้าร่วมกิจกรรมอาสาสมัคร ได้กล่าวถึงเหตุผลส่วนตัวที่ร่วมเป็นอาสาสมัคร คือ

- (1) รู้สึกสงสาร และเห็นใจผู้ตกทุกข์ได้ยาก
- (2) เป็นโอกาสที่จะได้ทำในสิ่งที่มีความสำคัญสำหรับตน
- (3) มีความเชื่อว่า ถ้าตนได้ช่วยเหลือผู้อื่น ผู้อื่นก็จะให้ความช่วยเหลือตนเช่นกัน
- (4) มีความเชื่อว่า สังคมจะดีขึ้น ถ้าทุกคนทั้งหลายใส่ใจซึ่งกันและกัน
- (5) ทำให้ตนเองมีความรู้สึกที่ดีขึ้น เมื่อตนเองให้ความใส่ใจแก่ผู้อื่น

ผู้วิจัยนำประเด็นดังกล่าว มาใช้เป็นแนวทางในการสังเกตพฤติกรรมของแกนนำเยาวชน และประเมินผลในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่เอื้อต่อกระบวนการวิจัยในครั้งนี้

7.5.5 ประโยชน์ของอาสาสมัคร

ศุภรัตน์ รัตนมูขัย (2546) กล่าวถึงประโยชน์ของอาสาสมัครไว้ ดังนี้

(1) ก่อให้เกิดการพัฒนาสภาวะจิตใจ และอารมณ์ให้มีความมั่นคงสูงขึ้น ช่วยลดสภาวะความหมกมุ่นต่อตนเอง ลดอาการชอบพูดถากถางผู้อื่น แก้อาการซึมเศร้า และหลงตัวเอง

(2) ทำให้รู้สึกว่ามีชีวิตมีค่า มีประโยชน์ต่อผู้อื่นและสังคม ซึ่งเป็นความรู้สึกทางบวกต่อตนเองในกลุ่มคนทุกวัย นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างนิสัยอ่อนโยน นุ่มนวล ใจดีใจงาม และชอบช่วยเหลือผู้อื่น

(3) การเรียนรู้ทักษะ และความรู้ในการทำงานใหม่ๆ อันเป็นการเพิ่มศักยภาพกับอาชีพการทำงานในอนาคต กรณีที่เป็นเยาวชนประสบการณ์นี้ยังอาจส่งผลต่อการได้รับการพิจารณาในการสมัครงานต่อไปรวมถึงทางเลือกในอาชีพมากขึ้น

(4) การหลุดพ้นจากความซ้ำซากจำเจในชีวิต โดยการทำกิจกรรมอาสาสมัครที่อาจพบความสนุกและท้าทาย

(5) การพัฒนาผลการเรียนได้ดีขึ้น ตระหนักถึงคุณค่าของการใช้เวลาให้เป็นประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น ทำให้มีการจัดเวลาให้กับตนเองด้านการศึกษาอย่างเหมาะสม

(6) การได้เพื่อนใหม่ๆ เนื่องจากการทำงานอาสาสมัครส่วนใหญ่มักทำกันเป็นกลุ่มอาสาสมัครจึงได้มีโอกาสรู้จักเพื่อนใหม่เพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่มีความสนใจและใส่ใจต่อการแก้ปัญหาสังคมร่วมกัน ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนและขยายโลกทัศน์ส่วนตัวให้กว้างขึ้น

(7) การให้ความเคารพต่อผู้อื่น ทำให้เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับปัญหาที่ประสบ ซึ่งอาจแตกต่างกันออกไป รวมถึงอารมณ์ ความรู้สึก ความคิดเห็น ทศนคติ และพฤติกรรม ก่อให้เกิดความเข้าใจในความแตกต่างกันของเพื่อนมนุษย์

(8) การพัฒนาภาวะความเป็นผู้นำให้กับตนเอง อาสาสมัครต้องตัดสินใจในกิจกรรมที่ตนเองรับผิดชอบอยู่ และการทำงานร่วมกับผู้อื่น ทำให้นำไปสู่การเรียนรู้และพัฒนาความเป็นผู้นำในภายภาคหน้า

(9) การพัฒนาการเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพของประเทศ การเป็นอาสาสมัครทำให้เกิดการเรียนรู้ เรื่อง สิทธิ และหน้าที่ของความเป็นพลเมือง ความรับผิดชอบต่อสังคม บุคคลเหล่านี้หากมีโอกาสได้เป็นตัวแทนหรือผู้นำประเทศ ย่อมเป็นผู้ที่มีความรู้ และเข้าใจปัญหาสังคมของประเทศได้เป็นอย่างดี

จากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับอาสาสมัครดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่าอาสาสมัคร หมายถึง ผู้ที่เสียสละเวลา และกิจกรรมส่วนตัวมาทำงานเพื่อส่วนรวม โดยไม่หวังผลตอบแทนใดๆ และงานที่เกี่ยวข้องกับอาสาสมัคร ได้แก่ งานบำเพ็ญประโยชน์แก่สังคม ดังนั้นบุคคลที่จะทำงานอาสาสมัครได้นั้น จึงจำเป็นต้องมีคุณสมบัติพิเศษ คือ การมีทักษะชีวิตและสังคมอยู่ในระดับปานกลางถึงดี

นอกจากนี้ งานอาสาสมัครยังสามารถช่วยพัฒนาบุคคลให้เกิดทักษะชีวิตและสังคมในด้านต่างๆ ดังจะเห็นได้จากประโยชน์ของอาสาสมัครที่กล่าวข้างต้น ซึ่งจะส่งผลให้บุคคลที่เป็นอาสาสมัครเกิดความภาคภูมิใจในชีวิต สังคมให้การยอมรับและยกย่องสรรเสริญ มีผลต่อชีวิตในด้านบวกทั้งในระยะสั้นและระยะยาวต่อไป

7.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาค้นคว้า และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการวิจัยในครั้งนี้ มีดังต่อไปนี้

7.6.1 การพัฒนาทักษะชีวิตและสังคม

สัมพันธ วงษ์ดี (2544) ศึกษาวิจัยการพัฒนารูปแบบการเรียนแบบร่วมมือในรายวิชาพื้นฐานดนตรี นาฏศิลป์และการละครเพื่อพัฒนาสัมพันธภาพของนักศึกษา และเพื่อเปรียบเทียบพัฒนาการของนักศึกษาระหว่างกลุ่มที่ใช้รูปแบบการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้น และกลุ่มที่ใช้รูปแบบการเรียนการสอนตามปกติในด้านสัมพันธภาพระหว่างบุคคล ทักษะสังคม คุณลักษณะการคิดแบบมีวิจารณญาณและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน รูปแบบการเรียนแบบร่วมมือ ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นได้รับการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิ และนำไปทดลองใช้จริงกับนักศึกษากลุ่มตัวอย่าง คือนักศึกษามหาวิทยาลัยพายัพ ปีการศึกษา 2543 จำนวน 80 คน ทำการสุ่มนักศึกษาเข้ากลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม โดยวิธีการจับคู่เพื่อให้นักศึกษาทั้งสองกลุ่มมีลักษณะใกล้เคียงกันมากที่สุด วิธีการวิจัยแบ่งเป็น 4 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 1 เป็นการศึกษากรอบแนวคิดของรูปแบบการเรียนแบบร่วมมือในรายวิชาพื้นฐานดนตรี นาฏศิลป์ และการละคร เพื่อพัฒนาสัมพันธภาพของนักศึกษา ขั้นตอนที่ 2 สร้างรูปแบบการเรียนแบบร่วมมือ ขั้นตอนที่ 3 ทดลองและศึกษาผลการใช้รูปแบบการเรียนแบบร่วมมือที่สร้างขึ้น ขั้นตอนที่ 4 ปรับปรุงแบบการเรียน วิเคราะห์ข้อมูลโดยสถิติทดสอบ (t-test) ได้ผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทักษะชีวิตและสังคม ดังนี้

(1) หลังการทดลองนักศึกษากลุ่มทดลอง มีคะแนนเฉลี่ยสัมพันธภาพระหว่างบุคคล ทักษะสังคม คุณลักษณะการคิดแบบมีวิจารณญาณ และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่านักศึกษากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

(2) หลังการทดลองนักศึกษากลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยสัมพันธภาพระหว่างบุคคล และทักษะสังคม สูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

(3) หลังการทดลองนักศึกษากลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยคุณลักษณะการคิดแบบมีวิจารณญาณไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

รัตนา ฉายะเจริญ (2544) ศึกษาวิจัย เรื่อง การสร้างชุดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาเสริมสร้างประสบการณ์ชีวิตที่เน้นการบูรณาการ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เพื่อส่งเสริมและพัฒนาทักษะทางสังคมโดยใช้แหล่งเรียนรู้เป็นสื่อ กลุ่มตัวอย่าง คือนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนอนุบาลกาญจนบุรี จำนวน 20 คน เครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ แผนการเรียนรู้ จำนวน 12 แผน แบบประเมินตระหนักรู้ในตน แบบฝึกเสริมการคิด ฝึกจิตพิสัย แบบสอบถามตนเอง และสื่อการเรียนรู้ที่ราบน้อยสื่อสาร วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าร้อยละ หาค่าดัชนีโดยใช้สูตร IOC

การหาประสิทธิภาพของชุดกิจกรรม สถิติทดสอบ (t-test) ผลการวิจัยที่สอดคล้องกับการพัฒนาทักษะสังคม พบว่า นักเรียนมีทักษะทางสังคมสูงขึ้น เห็นคุณค่าในตัวเอง รับผิดชอบต่อหน้าที่ในการปฏิบัติงานกลุ่มร่วมกัน มีความรับผิดชอบในการทำงาน วางแผนเป็น และตระหนักถึงการร่วมมือกันรักษาสิ่งแวดล้อม

ประทุม อัดชู (2544) ศึกษาวิจัย เรื่อง ผลของการจัดกิจกรรมอิสระพัฒนาตน สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ 1) ศึกษาผลของการจัดกิจกรรมอิสระ และพัฒนาตนในด้านเจตคติ การนำไปใช้ และทักษะของนักเรียน 2) เพื่อศึกษาบรรยากาศในการจัดกิจกรรมอิสระและพัฒนาตน ประชากรในการวิจัย ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2544 จำนวน 278 คน ผู้วิจัยใช้แบบสอบถามที่สร้างขึ้น โดยให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจพิจารณา เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาความถี่และร้อยละสำหรับแบบสอบถาม และผลจากการสังเกตพฤติกรรมใช้การวิเคราะห์หอนุমান (Induction Analysis) ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนร้อยละ 91 มีทักษะในการทำงานร่วมกับผู้อื่นดีขึ้น ได้แก่ ความรับผิดชอบ ความตรงต่อเวลา การเสียสละ และความมีน้ำใจ

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทักษะชีวิตและสังคม ผู้วิจัยได้สรุปประเด็นสำคัญและใช้เป็นแนวทางในการออกแบบกรอบแนวคิดและการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เช่น การฝึกปฏิบัติจริงจะก่อให้เกิดการพัฒนาทักษะมากกว่าการฟังบรรยาย และการพัฒนาทักษะชีวิตและสังคมต้องเริ่มต้นที่ตัวตนของเยาวชนก่อนลำดับแรก แล้วค่อยๆพัฒนาไปสู่สังคมในวงกว้างต่อไป เป็นต้น

7.6.2 การพัฒนากระบวนการเรียนรู้

รัตนา แสงบัวเดือน (2543) ทำการวิจัยเรื่อง การจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่เสริมสร้างคุณลักษณะ ดี เก่ง สุข ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โดยมีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาและพัฒนาแนวทางการจัดการกระบวนการเรียนรู้ 2) ตรวจสอบแนวทางการจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนาให้เป็นแบบอย่างที่ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เป็นงานวิจัยกึ่งทดลอง กลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนในโรงเรียน 10 โรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการใน 5 จังหวัด ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 จำนวน 1,105 คน ผู้ปกครองนักเรียน 1,105 คน ครูผู้สอนนักเรียน จำนวน 167 คน และผู้บริหารโรงเรียนจำนวน 10 คน เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล มีดังนี้ 1) แบบประเมินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ 2) แบบสังเกตการสอน 3) แบบตรวจสอบผลงานนักเรียน 4) แบบสอบถามผู้บริหารโรงเรียน 5)

แบบสอบถามครูผู้สอน 6) แบบสอบถามนักเรียน 7) แบบสอบถามผู้ปกครอง วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้ ประกอบไปด้วยขั้นตอนดังนี้

1) การวิเคราะห์สาระการเรียนรู้ 2) การวิเคราะห์ประเด็นการเรียนรู้ 3) การกำหนดสาระการเรียนรู้ 4) การกำหนดศักยภาพที่ต้องการพัฒนา 5) การวางแผนการจัดกิจกรรม 6) การระบุสื่อ 7) การกำหนดการประเมินผล และ 8) การสรุปผล นอกจากนี้ยังมีข้อเสนอแนะที่เอื้อประโยชน์ต่องานวิจัยครั้งต่อไปดังนี้ การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้ต้องมีความหลากหลาย มีสถานที่เอื้ออำนวยต่อการจัดกิจกรรม และจัดกิจกรรมที่หลากหลายเพื่อให้เด็กนักเรียนได้พัฒนาศักยภาพของตนเอง และสนับสนุนให้ค้นพบคำตอบด้วยตนเอง

เรื่องศักดิ์ ปิ่นประทีป (2547) ศึกษาวิจัย เรื่อง กระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมเด็กปฐมวัย วัตถุประสงค์ของการวิจัย 1) เพื่อศึกษา สร้างและพัฒนารูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมเด็กปฐมวัย โดยมีความร่วมมือระหว่างครอบครัว โรงเรียน และชุมชน 2) เพื่อขยายผลเชิงความคิดด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรมเด็กปฐมวัย ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ เด็กปฐมวัย (3-5 ปี) ในสถานศึกษาและ ศูนย์พัฒนาเด็กทั้งในกรุงเทพมหานครและส่วนภูมิภาค วิธีดำเนินการวิจัย ใช้กระบวนการกลุ่ม (Group Process) การจัดสนทนากลุ่ม(Focus Group) และสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) รูปแบบการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ สรุปได้ดังนี้ 1) กระบวนการเริ่มต้นโดยให้ครูและผู้ดูแลเด็กได้รู้จักชีวิตในท้องถิ่นเพื่อสัมผัสความเป็นจริงของชุมชน 2) พัฒนาการคิดของครูและผู้ดูแลเด็ก ความคาดหวัง และมุมมองในการจัดกระบวนการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัย 3) เปิดโลกทัศน์ด้านความคิดในการจัดกระบวนการเรียนรู้เด็กปฐมวัย 4) วิเคราะห์การจัดกระบวนการเรียนรู้ เพื่อนำไปสู่แผนการจัดกระบวนการ 5) จัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการ 6) ร่วมปฏิบัติการในพื้นที่ดำเนินการ ผลการวิจัย พบว่า การพัฒนากระบวนการเรียนรู้เด็กปฐมวัย จำเป็นต้องคำนึงถึงการพัฒนาเด็กในทุกด้าน คือ ด้านพฤติกรรม อารมณ์

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าว ผู้วิจัยสรุปได้ว่า การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ จำเป็นต้องมีการวางแผนการจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง และสามารถวิเคราะห์ประเด็นการเรียนรู้ให้มีความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายและสภาพแวดล้อมในพื้นที่นั้นๆ ด้วย ซึ่งผู้วิจัยนำมาประยุกต์ใช้ในงานวิจัยในครั้งนี้ด้วย

7.6.3 การพัฒนากลุ่มแกนนำเยาวชน

เรณู จอมกาศ (2544) ศึกษาวิจัย เรื่อง การเสริมศักยภาพเครือข่ายเยาวชนปกาสฏเพื่องานพัฒนาชุมชน จังหวัดเชียงใหม่ วัตถุประสงค์งานวิจัย คือ 1) เพื่อเสริมศักยภาพเครือข่ายเยาวชน 2) เพื่อพัฒนากระบวนการเสริมศักยภาพ 3) เพื่อหาเงื่อนไขหรือปัจจัย ผลเบื้องต้นของกระบวนการเสริมศักยภาพ กลุ่มเป้าหมาย คือ เครือข่ายเยาวชน 7 ชุมชนในพื้นที่เป้าหมาย เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาเสริมศักยภาพเยาวชนต้องเป็นลักษณะค่อยเป็นค่อยไป มีความยืดหยุ่น ปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์ ปัจจัยสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพเยาวชน ได้แก่ คุณลักษณะส่วนตัวของเยาวชน เช่น ความแตกต่างของอายุ จิตสำนึกกริวัณธรรม และความเป็นผู้นำ เป็นต้น ลักษณะทางสังคมและวัณธรรมชุมชน เช่น ความสัมพันธ์แบบเครือญาติ การยกย่องผู้อาวุโส เป็นต้น และความสัมพันธ์ระหว่างเครือข่ายเยาวชนกับชุมชน

ประสงค์ อยู่สุขสำราญ (2545) ศึกษาวิจัย เรื่อง การพัฒนาแกนนำเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มเยาวชนและเครือข่ายในจังหวัดเชียงใหม่ วัตถุประสงค์การวิจัย คือ 1) เพื่อพัฒนาแกนนำเด็กและเยาวชน 2) เพื่อให้แกนนำเยาวชนนำความรู้ความสามารถที่ได้รับไปใช้พัฒนากลุ่มของตนให้เกิดความเข้มแข็ง 3) เพื่อประสานความร่วมมือระหว่างกลุ่มต่างๆให้เกิดเครือข่ายเด็กและเยาวชนที่เข้มแข็ง กลุ่มเป้าหมายเป็นแกนนำเด็กและเยาวชน 39 คน ขั้นตอนการวิจัยมี 9 ขั้นตอน คือ 1) เตรียมกลุ่มเด็กและเยาวชน 2) ประเมินจุดแข็ง จุดอ่อน 3) การคัดเลือกแกนนำ 4) วางแผนพัฒนาแกนนำ 5) อบรมการเก็บข้อมูลชุมชน 6) วิเคราะห์ข้อมูลชุมชน 7) การป้องกันและแก้ไขปัญหา 8)เสริมสร้างทักษะผู้นำ และ 9) สรุปบทเรียนและพัฒนากลุ่ม ผลการวิจัยพบว่า ระยะเวลา 1 ปีกระบวนการพัฒนากลุ่มแกนนำ ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในตัวเด็กและเยาวชน เช่น มีความกล้าแสดงออกมากขึ้น คิดแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง และการได้รับรู้ ความเข้าใจเทคนิคเพื่อพัฒนากลุ่มให้เข้มแข็งต่อไป เป็นต้น

จากงานวิจัยของ เรณู จอมกาศ และประสงค์ อยู่สุขสำราญ สรุปได้ว่า การพัฒนากลุ่มแกนนำเยาวชนนั้น ต้องอาศัยกิจกรรมการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น ปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์ และคำนึงถึงศักยภาพของเยาวชนแต่ละคนด้วย ซึ่งผู้วิจัยได้อาศัยแนวคิดนี้มาปรับใช้กับการพัฒนากลุ่มแกนนำเยาวชนในครั้งนี้ด้วย

7.6.4 การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้

เสวก สีนประเสริฐ (2545) ได้วิจัยการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งการเรียนรู้ในท้องถิ่น เรื่องระบบนิเวศ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนวัดคอนมะโนรา อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วย นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนวัดคอนมะโนรา ปีการศึกษา 2546 จำนวน 39 คน วิชิตำเนินการสอน คือ ทำแผนการจัดการเรียนรู้สาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ โดยใช้แหล่งการเรียนรู้ในท้องถิ่น จัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนวคู่มือครูของสถาบันส่งเสริมการสอน วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และให้มีการปฏิบัติการโดยใช้แหล่งการเรียนรู้ในท้องถิ่น ผลการวิจัยพบว่า กิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นสามารถส่งผลให้นักเรียนมีพฤติกรรมด้านความรู้คุณธรรม จริยธรรม และทักษะกระบวนการอยู่ในเกณฑ์ดี มีเจตคติต่อสิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับดีเยี่ยม เนื่องจากแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นมีความเหมาะสม และสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของนักเรียนมากกว่าแหล่งเรียนรู้นอกท้องถิ่น ทั้งยังส่งผลให้นักเรียนเข้าใจและเห็นความสำคัญของท้องถิ่นตนเองเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ

จากงานวิจัยดังกล่าวข้างต้น พบว่า มีความสอดคล้องกับแนวความคิดของแกนนำชุมชนตำบลลำสินธุ์ ซึ่งมีความประสงค์ให้แกนนำเยาวชนพัฒนาการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาของท้องถิ่นเป็นสื่อในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ซึ่งผู้วิจัยได้นำแนวความคิดนี้มาประยุกต์ใช้ในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ในงานวิจัยครั้งนี้ด้วย

รัชนี จรุงศิริวัฒน์ (2547) ศึกษาวิจัย เรื่อง พัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนมัธยมปลาย เทคนิค อาชีวะในจังหวัดขอนแก่นให้สอดคล้องกับสังคมประชาธิปไตย วัตถุประสงค์งานวิจัย คือ 1) เพื่อพัฒนาทักษะการใช้ชีวิตของนักเรียน 2) เพื่อประยุกต์ใช้แนวทางในการปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับการดำรงชีวิตในสังคมประชาธิปไตยของไทย 3) เพื่อปลูกฝังความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ กลุ่มเป้าหมาย คือ นักเรียนจากสถานศึกษา 5 แห่งในจังหวัดขอนแก่น จำนวน 40 คน เครื่องมือในการวิจัย คือ แบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์ และการสังเกต วิเคราะห์ข้อมูลโดยสถิติทดสอบ (t-test) ผลการวิจัยที่สอดคล้องกับการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ คือ การจัดกิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้ในด้านทักษะชีวิต กิจกรรมกลุ่มฝึกปฏิบัติมีความเหมาะสมมากกว่าการบรรยาย เพราะนักเรียนไม่เกิดความเบื่อหน่าย การเลือกสถานที่ต้องมีความสะดวกและปลอดภัย ในส่วนของวิทยากรสอนจริยธรรม คุณธรรม จำเป็นต้องสอนหลักปฏิบัติที่ใช้จริงในชีวิตประจำวันจะทำให้ไม่เกิดความเบื่อหน่าย ในทางตรงข้ามนักเรียนจะได้ประทับใจโดยซึมซับจริยธรรม คุณธรรมทีละน้อย

สุภาพ ปาทะรัตน์ และคณะ (2548) ศึกษารูปแบบการจัดกิจกรรมนักศึกษาเพื่อการเรียนรู้ของนักศึกษา สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ วัตถุประสงค์การวิจัย คือ

1) ศึกษาการจัดกิจกรรมนักศึกษาที่สนับสนุนการเรียนรู้ของนักศึกษา 2) พัฒนารูปแบบกิจกรรมนักศึกษา การวิจัยมุ่งศึกษาและรวบรวมความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนักศึกษา จำนวน 19 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามและการสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้คำตอบของผู้เชี่ยวชาญมาคำนวณหาค่ามัธยฐานและค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ ผลการวิจัยพบว่า กิจกรรมนักศึกษาเพื่อการเรียนรู้ต้องหาแนวทางให้นักศึกษาทุกคนได้มีส่วนร่วมทั้งในภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ รวมทั้งกลุ่มชุมชนหรือสังคมต้องให้ความช่วยเหลือต่อนักศึกษาและสถาบัน เพื่อให้นักศึกษาเกิดจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อชุมชนหรือสังคม ทั้งนี้การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ต้องคำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงของสถานะเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง เพื่อที่นักศึกษาสามารถฝึกฝนและมีทักษะในการบริหารตนเอง เสียดสละตนเพื่อส่วนรวม และสามารถสร้างความสัมพันธ์ให้แก่ชีวิตตนเองได้

จากงานวิจัยข้างต้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพและเกิดการเรียนรู้มากที่สุด คือ กิจกรรมภาคปฏิบัติ เนื่องจาก การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพส่วนใหญ่เกิดจากการลงมือปฏิบัติจริง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทักษะชีวิตและสังคม กล่าวคือ กิจกรรมการเรียนรู้ที่มีการปฏิบัติ และมีรูปแบบหลากหลาย จะก่อให้เกิดผลดีต่อเยาวชน และตัวเยาวชนจะมีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และพฤติกรรมอย่างชัดเจน

นอกจากนี้ จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหมดในข้างต้น สรุปได้ว่า ในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตและสังคมของกลุ่มแกนนำเยาวชน จำเป็นต้องมีการวางแผนร่วมกันเพื่อการวิเคราะห์ประเด็นปัญหา ประเมินศักยภาพของเยาวชน และสภาพแวดล้อมที่เอื้อและเป็นอุปสรรคต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ทั้งนี้ การพัฒนาทักษะชีวิตและสังคมทั้งสามด้าน ได้แก่ ทักษะด้านการตระหนักรู้ในตนเอง ทักษะด้านความภาคภูมิใจในตนเอง และทักษะด้านการเข้าใจผู้อื่น เป็นทักษะขั้นพื้นฐานในการพัฒนาความรู้ความเข้าใจ ทัศนคติ และพฤติกรรมของแกนนำเยาวชนได้เป็นอย่างดี จึงจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่ต้องมีความยืดหยุ่น และสามารถปรับเปลี่ยนกระบวนการเรียนรู้ตามสถานการณ์ในปัจจุบัน จึงจะก่อให้เกิดผลการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพที่สุด

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้ประยุกต์ใช้แนวคิดต่างๆ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนากลุ่มแกนนำเยาวชน โดยอาศัยแนวคิด วิธีการ การดำเนินงาน เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล และข้อเสนอแนะต่างๆ ที่เป็นประโยชน์มาใช้ในงานวิจัยครั้งนี้ด้วย

อนึ่ง จากเนื้อหาและประเด็นต่างๆดังกล่าวข้างต้น อันประกอบไปด้วย ปัญหาและความเป็นมาของงานวิจัย วัตถุประสงค์ในการศึกษาวิจัย ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ ขอบเขตการดำเนินงาน กรอบแนวคิด นิยามศัพท์เฉพาะ และการตรวจเอกสารในประเด็นต่างๆที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย รวมถึงการอ้างอิงงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถช่วยให้คำถามการวิจัยมีความกระจ่างชัดเจนมากขึ้น การดำเนินกระบวนการวิจัยโดยยึดกรอบแนวคิดที่กำหนดไว้เป็นพื้นฐาน และช่วยในการอภิปรายผลการวิจัย ว่าสอดคล้องสนับสนุนหรือขัดแย้งกับงานวิจัยที่ใช้อ้างอิงหรือไม่ รวมทั้งทำให้ผู้วิจัยสามารถเชื่อมโยงงานวิจัยของตนเองกับงานวิจัยของผู้อื่น ได้อย่างชัดเจนและมีความรัดกุมมากที่สุดอีกด้วย